

فضایل پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله در قرآن

گروه فرهنگنامه های قرآنی

مرکز فرهنگ و معارف قرآن

(به سفارش فصلنامه‌ی اخلاق)

درآمد

گفتن و نوشتن درباره‌ی بزرگ‌ترین شخصیت انسانی و آسمانی، حضرت ختمی مرتبت، محمد مصطفی صلی الله علیه و آله کار آسانی نیست. ترسیم ابعاد گسترده‌ی شخصیتی آن حضرت با واژگان، امری دشوار و بلکه ناممکن است. آن حضرت در دورانی گام بر جهان هستی نهاد که قرآن کریم نام آن را جاهلیت نهاده است. این نام‌گذاری نشان می‌دهد که سراسر زندگی مردمان آن دوره را تاریکی نادانی فرا گرفته بوده است. عقاید آنان جز بر جهل، خرافه و اوهام بنیانی نداشته است. آوازه‌ی محمد صلی الله علیه و آله نه تنها پس از مبعوث شدن به رسالتی جهانی و جهانگیر شدن رسالتش، بلکه قرن‌ها پیش از گام نهادن بر گیتی بر سر زبان انبیا و پیروان راستین ادیان الهی بوده است. پیامبران بزرگی چون ابراهیم و عیسی علیهما السلام آمدنش را بشارت داده و دین‌داران و مظلومان، چشم انتظار ظهورش بودند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مجمع فضایل و خصلت‌های نیکو بود. در عین عبادت و تهجد و حمد و تسبیح به درگاه ذات احدیت، اهل استغفار و توبه و انابه و تضرع بود و با همه‌ی پاکی و تقوایی که داشت، اهل خوف از خدا بود. قاطعیت و قدرت او همراه با توکل بر خدا و جهاد و شجاعت او همراه با مدارا و مهربانی بود. تنها روایتگری که به زیبایی و به صورت جامع، زوایای مختلف آن شخصیت الهی را به ما نشان داده، قرآن کریم است. زیباترین و جامع‌ترین توصیف قرآن مجید از آن دُرْدانه‌ی هستی و آخرین فرستاده‌ی الهی این آیه است:

اِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ. درود و صلوات بر آن سید کائنات و مفخر جهانیان که تنها او، آری، فقط او شایسته‌ی چنین مدال افتخاری است؛ همو که چون مهتاب در برابر پیروانش لطیف و مهربان بود و زحمت و رنج آنان بر او دشوار می‌آمد.

نوشته‌ی پیش رو کوششی است در جهت شناساندن بخشی از سیمای شخصیّتی آن حضرت از زبان قرآن کریم. امید آن که با اقتدا به آن پیامبر عظیم‌الشأن توفیق دستیابی به اخلاق حسنه نصیب گردد.

مجموعه‌ی آیات به ترتیب حروف الفباء در سه عنوان کلی: ۱- قرآن و فضایل نفسانی پیامبر اعظم (با ۲۹ عنوان فرعی)؛ ۲- قرآن و فضایل پیامبر اعظم در ارتباط با خدا (با ۱۹ عنوان فرعی)؛ ۳- قرآن و فضایل اجتماعی پیامبر اعظم (با ۳۱ عنوان فرعی) سامان یافته است. ذیل هر عنوان فرعی نیز موضوعات مربوطه ذکر شده است. این موضوعات در تمام مقاله به صورت پی در پی شماره گذاری گردیده که به ۴۴۹ موضوع بالغ می‌شود. ذیل هر موضوع متن آیه یا آیات مربوطه آمده است که به دلیل طولانی بودن مقاله از آوردن ترجمه‌ی فارسی آیات خودداری شده است.

فهرست مطالب «فضایل پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله)»

قرآن و فضایل نفسانی پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) ۹	- حافظه ۱۴
- اعتدال ۹	- حکمت ۱۵
- برتری ۹	- خلق عظیم ۱۵
- برگزیدگی ۹	- زهد ۱۶
- بزرگواری ۹	- شجاعت ۱۶
- بصیرت ۱۰	- شرافت ۱۹
- بلاغت ۱۰	- صداقت ۱۹
- پاکیزگی ۱۰	- عزت ۲۱
- تقوا ۱۰	- عصمت ۲۱
- تکامل ۱۱	- عقل ۲۳
- تنزیه ۱۱	- علم ۲۴
- توفیق ۱۴	- فصاحت ۲۹

- فهم ... ۲۹	- اسوه بودن ... ۵۹
- قدرت ... ۲۹	- اطعام ... ۶۰
- کمال ... ۳۱	- امانتداری ... ۶۰
- نورانیت ... ۳۲	- امر به معروف ... ۶۰
- هدایت ... ۳۲	- انفاق ... ۶۰
- یقین ... ۳۳	- تبرّی ... ۶۱
قرآن و فضایل پیامبر اعظم <small>صلی الله علیه و آله</small> در ارتباط	- تحیت ... ۶۲
با خدا ... ۳۴	- تواضع ... ۶۲
- اخلاص ... ۳۴	- حسن خلق ... ۶۲
- استغفار ... ۳۷	- خاتمیت ... ۶۳
- اطاعت ... ۳۸	- خیر خواهی ... ۶۶
- انابه ... ۴۰	- دلداری ... ۶۷
- تسیح ... ۴۰	- دلسوزی ... ۶۷
- تسلیم ... ۴۱	- رازداری ... ۶۷
- تضرع ... ۴۲	- رحمت ... ۶۸
- تقرّب ... ۴۲	- رشد ... ۶۹
- توبه ... ۴۳	- سخن نیک ... ۶۹
- توحید ... ۴۳	- شرح صدر ... ۷۰
- توکل ... ۴۵	- صبر ... ۷۱
- تهجد ... ۴۶	- عدالت ... ۷۲
- حقانیت ... ۴۶	- عفو ... ۷۳
- خوف از خدا ... ۵۰	- قاطعیت ... ۷۵
- رکوع ... ۵۱	- کرامت ... ۷۸
- سجده ... ۵۲	- کفر ستیزی ... ۷۸
- شکر ... ۵۴	- مدارا ... ۷۸
- عبودیت ... ۵۵	- مدیریت ... ۷۸
- قرب ... ۵۷	- مسئولیت پذیری ... ۷۸
قرآن و فضایل اجتماعی پیامبر اعظم <small>صلی الله علیه و آله</small> ... ۵۷	- مهربانی ... ۷۹
- ادب ... ۵۷	- هدایتگری ... ۸۰
- استقامت ... ۵۸	

قرآن و فضایل نفسانی پیامبر اعظم صلی الله علیه وآله

- اعتدال

۱. ملزم بودن پیامبر صلی الله علیه وآله به رعایت میانه روی در تبلیغ دین و ارتباط با مردم:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ. اعراف (۷) ۱۹۹

۲. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به ادای حقوق خویشاوندان و مسکینان و در راه ماندگان، با رعایت اعتدال و پرهیز از تذبذب:

وَأَنْتَ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقُّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَلَا تُبْذِرْ تَبَذُّرًا * وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوبَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا.

اسراء (۱۷) ۲۶ و ۲۹

- برتری

۳. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، برترین راسخان در علم:

... وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَأَمَّنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ. آل عمران (۳) ۷

- برگزیدگی

۴. محمد صلی الله علیه وآله، شخصیتی برگزیده از جانب خداوند:

... وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ... اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ شوری (۴۲) ۱۳

نیز بعثت محمد صلی الله علیه وآله و رسالت محمد صلی الله علیه وآله

- بزرگواری

۵. برخورداری پیامبر صلی الله علیه وآله از کرامت طبع و بزرگواری:

مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ * وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ. قلم (۶۸) ۲ و ۴

۱. در روایتی از امام صادق علیه السلام « عفو » به وسط تفسیر شده است. تفسیر نور الثقلین، ج ۲، ص ۱۱۱، ج ۴۰۷

۲. امام باقر علیه السلام درباره‌ی آیه‌ی مزبور فرموده‌اند: رسول خدا صلی الله علیه وآله برترین راسخان است. تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۶۴، ج ۶

۳. از معانی «خلق عظیم» تخلُّق پیامبر صلی الله علیه وآله بر طبع کریم است. مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰، ص ۵۰۰

- بصیرت

۶. بر خودداری محمد صلی الله علیه و آله از آگاهی و بصیرت:

قُلْ ... إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ انعام (۶) ۵۰

۷. بر خودداری پیامبر صلی الله علیه و آله از بصیرت، در فراخوانی مردم به توحید و نفی مظاهر شرک:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا

مِنَ الْمُشْرِكِينَ . یوسف (۱۲) ۱۰۸

- بلاغت

۸. بر خودداری محمد صلی الله علیه و آله از بلاغت و رسایی در کلام:

... وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا . نساء (۴) ۶۳

نیز تبلیغ محمد صلی الله علیه و آله

- پاکیزگی

۹. دستور خداوند به پیامبر صلی الله علیه و آله درباره‌ی رعایت بهداشت و نظافت لباس:

وَتِيَابِكَ فَطَهِّرْ. ۲ مدثر (۷۴) ۴

- تقوا

۱۰. توصیه‌ی خدا به پیامبر صلی الله علیه و آله برای رعایت تقوا:

... قُلْ إِنْ هُدَى اللَّهُ لَكَ شَيْئًا فَمَنِ اتَّبَعْتَهُ يُجِزْ لَكَ بِهِ جُزْءَهُ عَظِيمًا . انعام (۶) ۷۱ و ۷۲

وَأَتَّقُوهُ انعام (۶) ۷۱ و ۷۲

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ احزاب (۳۳) ۱

۱۱. تثبیت روح تقوا در پیامبر صلی الله علیه و آله بر اثر شایستگی وی برای آن:

... فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ

^۱ . آیه، درصدد بیان ضرورت ایمان به پیامبر صلی الله علیه و آله است. بر اساس مفهوم این آیه، چون پیامبر صلی الله علیه و آله بصیر و تابع وحی است باید به او ایمان آورد.

^۲ . از امام صادق علیه السلام نقل شده است: «و تيابك فطهر» یعنی جامه‌ی خود را کوتاه کن تا به زمین کشیده نشود و آلوده نگردد. تفسیر نور الثقلین، ج ۵، ص ۴۵۳، ح ۷

بِهَا وَأَهْلِهَا ... فَتَحَ (۴۸) ۲۶

۱۲. **محمد** صلی الله علیه وآله، در شمار تقوای پیشگان مورد حمایت خدا:

وَأَصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ * إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ. نحل (۱۶) ۱۲۷ و ۱۲۸

۱۳. **پیامبر** صلی الله علیه وآله دارای تقوا و توصیه کننده‌ی دیگران به تقوا:

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ ... وَاتَّقِ اللَّهَ ... احزاب (۳۳) ۳۷
عَبْدًا إِذَا صَلَّى * أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى. ^۱ علق (۹۶) ۱۰ و ۱۲

۱۴. **پیامبر** صلی الله علیه وآله مظهر تقوای پیشگی:

... فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَقِيبَةَ لِلْمُتَّقِينَ. هود (۱۱) ۴۹

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ. زمر (۲۹) ۳۳

- تکامل

۱۵. **پیامبر** صلی الله علیه وآله، انسانی تکامل پذیر و برخوردار از استعداد، رشد و کمال:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ. ^۲ حجر (۱۵) ۹۹

... وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا

رَشْدًا. كهف (۱۸) ۲۴

نیز تربیت **محمد** صلی الله علیه وآله، تعلیم به **محمد** صلی الله علیه وآله، تفکر **محمد** صلی الله علیه وآله

- تنزیه

۱۶. **میرا بودن پیامبر** صلی الله علیه وآله از کفایت:

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ. طور (۵۲) ۲۹

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * وَلَا يَقُولُ كَاهِنٍ ... حاقه (۶۹) ۴۰ و ۴۲

۱۷. **منزه و آراسته بودن پیامبر** صلی الله علیه وآله از هر گونه شرک و بت پرستی:

قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ اتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُهُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ

أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. انعام (۶) ۱۴

^۱ . از آنجا که خداوند، در صدد تمجید و ستایش پیامبر صلی الله علیه وآله است نمی‌شود توصیه‌ی آن حضرت به تقوا، جدای از تقوای درونی خودش باشد.

^۲ . منظور از «الیقین» در آیه، مرگ یا یقین به خیر و شر است. مجمع *البیان*، ج ۵ - ۶، ص ۵۳۴ برداشت بر اساس معنای لغوی است.

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأَوْحَىٰ إِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَنتُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللّٰهِ إِلَهًا آخَرَ قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَحِدٌ وَأَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ. انعام (٦) ١٩

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُلْ لَا آتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ. انعام (٦) ٥٦

قُلْ آتَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللّٰهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانًا لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ ائْتِنَا قُلْ إِنْ هَدَىٰ اللّٰهُ هُوَ الْهُدَىٰ وَأَمِرًا لِّسَلْمٍ لِّرَبِّ الْعَالَمِينَ. انعام (٦) ٧١

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. انعام (٦) ٧٩

إِتَّبِعْ مَا وَحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ. انعام (٦) ١٠٦

قُلْ إِنَّمَا هَدَىٰ رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مَلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ * قُلْ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغَىٰ رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ... انعام (٦) ١٦١ و ١٦٤

... فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِي يَتَوَفَّكُم ... * وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. يونس (١٠) ١٠٤ و ١٠٥

... وَسُبِّحَانَ اللّٰهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. يوسف (١٢) ١٠٨

... قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَرْءُوبٌ. رعد (١٣) ٣٦

قُلْ أَغْيَرَ اللّٰهَ تَأْمُرُونِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ * وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَنْ أَشْرَكَتَ لِيَحْبِطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ. زمر (٣٩) ٦٤ و ٦٥

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ. غافر (٤٠) ٦٦

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا * قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللّٰهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا. جن (٧٢) ٢٠ و ٢٢

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ * وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ. كافرون (١٠٩) ١-٤

١٨. منزّه بودن پیامبر صلی الله علیه وآله از هر گونه کفایت و جنون:

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ. طور (٥٢) ٢٩

وما هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَا تُؤْمِنُونَ * وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلاً مَا تَدْكُرُونَ. حاقه (۶۹) و ۴۱ و ۴۲

۱۹. پیراسته بودن محمد صلی الله علیه و آله از بافته های شعری:

وما عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وما يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ. بس (۳۶) ۶۹

وَيَقُولُونَ أَنَّا لَتَارِكُوا آلَ الْهَيْتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ * بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ

المُرْسَلِينَ. صافات (۳۷) و ۳۶ و ۳۷

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ * قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ

الْمُتَرَبِّصِينَ. طور (۵۲) و ۳۰ و ۳۱

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * وما هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَا تُؤْمِنُونَ. حاقه (۶۹) و ۴۰ و ۴۱

۲۰. پیراسته بودن محمد صلی الله علیه و آله از گمراهی و فساد رأی:

ما ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وما عَوَى. نجم (۵۳) ۲

۲۱. منزّه بودن محمد صلی الله علیه و آله از هرگونه جنون و دیوانگی:

أَوْ لِمَ يَتَفَكَّرُوا ما بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ. اعراف (۷) ۱۸۴

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَآكثَرُهُم لِلْحَقِّ كِرْهونٌ. مؤمنون (۲۳) ۷۰

أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ

الْبَعِيدِ. سبأ (۳۴) ۸

... ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا ما بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ سبأ (۳۴) ۴۶

وَيَقُولُونَ أَنَّا لَتَارِكُوا آلَ الْهَيْتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ * بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ

المُرْسَلِينَ. صافات (۳۷) و ۳۶ و ۳۷

كَذَلِكَ ما آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قالوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنونٌ * أَتَواصَّوا بِهِ بَلْ

هُم قَوْمٌ طَاعونٌ * فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلومٌ. ذاریات (۵۱) و ۵۲ - ۵۴

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنونٌ. طور (۵۲) ۲۹

ما أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنونٌ. قلم (۶۸) ۲

وَإِنْ يَكادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَرِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنونٌ *

وما هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعالمِينَ. قلم (۶۸) و ۵۱ و ۵۲

وما صَاحِبُكُمْ بِمَجْنونٌ. تَكْوِير (۸۱) ۲۲

- توفیق

۲۲. پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله بهره مند از توفیقات الهی:

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ... ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ. توبه (۹) ۱۱۷

واصبر وما صبرك إلا باللَّهِ ولا تحزن عليهم ولا تك في ضيق مما يمكرون. نحل (۱۶) ۱۲۷

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي إِلَيْلٍ وَنِصْفَهُ وَقُلْتُ إِنَّهُ مِنَّ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصَوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ...^۱ . مزمل (۷۳) ۲۰
سُنَّتُكَ فَلَا تَنسَىٰ * وَتَسِرُّكَ لِلْيُسْرَىٰ. ^۲ اعلیٰ (۸۷) ۶ و ۸

- حافظه

۲۳. وعده‌ی خداوند به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله جهت اعطای حافظه‌ای نیرومند و فراموش نکردن وحی:

سُنَّتُكَ فَلَا تَنسَىٰ. ^۳ اعلیٰ (۸۷) ۶

۲۴. بر خوداری پیامبر صلی الله علیه وآله از حکمت الهی:

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ... وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ...^۴ . بقره (۲) ۱۲۹

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ... وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... . بقره (۲) ۱۵۱

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ... وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... . آل عمران (۳) ۱۶۴

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... . نساء (۴) ۵۴

... وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... . نساء (۴) ۱۱۳

^۱ . جمله‌ی «فتاب علیکم» توفیق توبه است. *المیزان*، ج ۲۰، ص ۷۵

^۲ . مقصود، توفیق پیامبر صلی الله علیه وآله است. *روح المعانی*، ج ۱۶، جزء ۳۰، ص ۱۸۸ و ۱۹۲

^۳ . حذف مفعول از فعل‌های «نقرأ» و «لا تنسى» ممکن است برای افاده‌ی عموم باشد؛ یعنی تو را بر قرانت، توانا می‌سازیم و تو خواننده‌های خویش را از یاد نخواهی برد.

^۴ . برخی مقصود از حکمت را سنت [پیامبر صلی الله علیه وآله] دانسته‌اند. (*مجمع البیان*، ج ۱ - ۲، ص ۳۹۵؛ *الدر المنثور*، ج ۱، ص ۳۳۵)

^۵ . مقصود از «الناس» پیامبر صلی الله علیه وآله و مؤمنان‌اند. وقتی خداوند به اسلاف پیامبر صلی الله علیه وآله [آل ابراهیم] کتاب و حکمت عطا کرده باشد، اعطای حکمت به پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله امر جدیدی نیست [و تعجبی ندارد]. (*الکشاف*، ج ۱، ص ۵۲۲)

أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ ... نحل (۱۶) ۱۲۵
 ذَلِكُمْ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ... اسراء (۱۷) ۳۹
 وَإِنَّكَ لَتَلَقَّى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنِّ حَكِيمٍ عَلِيمٍ. نمل (۲۷) ۶
 هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا ... وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ... جمعه (۶۲) ۲

- حکمت

۲۵. حکمت آمیز بودن کلمات و سخنان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله:

يُنسَاءُ النَّبِيُّ ... * وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ
 وَالْحِكْمَةِ ... احزاب (۳۳) ۳۲ و ۳۴

۲۶. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور دعوت مردم به راه پروردگار، در پرتو حکمت (برهان های عقلی و علمی):

أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ ... نحل (۱۶) ۱۲۵

۲۷. برخورداری پیامبر صلی الله علیه وآله از حکمت، زمینه‌ی مصوئیت آن حضرت از کید دشمنان برای
 گمراه ساختن وی:

وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَافَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ ... وَأَنْزَلَ
 اللَّهُ عَلَيْكَ ... وَالْحِكْمَةَ ... نساء (۴) ۱۱۳

- خلق عظیم

۲۸. محمد صلی الله علیه وآله، دارای اخلاقی بزرگوارانه و مورد ستایش خداوند:

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ. قلم (۶۸) ۴

۲۹. خوش خلقی پیامبر صلی الله علیه وآله با مردم، باعث گرایش آنان به آن حضرت:

فَبِمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ
 عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
 الْمُتَوَكِّلِينَ. آل عمران (۳) ۱۵۹

۱. مقصود از «الحكمة» طبق يك احتمال، چنان‌که برخی مفسران گفته‌اند، سنّت پیامبر صلی الله علیه وآله است. مجمع البيان، ج ۷ - ۸، ص ۵۶۰؛ روح المعانی، ج ۱۲، جزء ۲۲، ص ۳۰

۲. مقصود این است که با نزول کتاب و حکمت بر تو از سوی خداوند، دشمنان نخواهند توانست تو را گمراه کنند. مجمع البيان، ج ۳ - ۴، ص ۱۶۸

۳. با توجه به این‌که خداوند از اخلاق پیامبر صلی الله علیه وآله به خلق عظیم یاد کرده است. مجمع البيان، ج ۹ - ۱۰، ص ۵۰۰

- زهد

۳۰. پیامبر صلی الله علیه وآله دارای زندگی زاهدانه:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّ
وَأَسْرِحَنَّ سَرَا حًا جَمِيلًا * وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ
أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا. احزاب (۳۳) ۲۸ و ۲۹

نیز رفاه و محمد صلی الله علیه وآله، روزی محمد صلی الله علیه وآله زندگی محمد صلی الله علیه وآله

- شجاعت

۳۱. اعلام شجاعانه‌ی پیامبر صلی الله علیه وآله به مشرکان، برای به کارگیری تمام توان‌شان در برابر حضرت:

... قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونَ. اعراف (۷) ۱۹۵

۳۲. برخورداری پیامبر صلی الله علیه وآله از شجاعت، شهامت و آرامش خاص، هنگام هجرت از مکه به
مدینه، در عین تنهایی و نداشتن یار و یاور:

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ
لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ... توبه (۹) ۴۰

۳۳. بهره‌مندی از امداد خاص الهی، عامل شهامت و ترسیدن پیامبر صلی الله علیه وآله از دشمن، هنگام هجرت:

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ
يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ
كَمْ تَرَوْهَا ... توبه (۹) ۴۰

۳۴. اتکای پیامبر صلی الله علیه وآله به ولایت خداوند، سبب شجاعت و ترسیدنش از توان دشمنان:

... قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونَ * إِنَّ وَلِيَّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابَ وَهُوَ
يَتَوَكَّلُ الصَّالِحِينَ. اعراف (۷) ۱۹۵ و ۱۹۶

۳۵. صالح و درستکار بودن پیامبر صلی الله علیه وآله عامل ترسیدن حضرت از قدرت مشرکان:

... قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونَ * إِنَّ وَلِيَّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابَ وَهُوَ
يَتَوَكَّلُ الصَّالِحِينَ. اعراف (۷) ۱۹۵ و ۱۹۶

^۱ . مراد از «تردن الحیاة الدنیا و زینتها» سعه و آسایش در زندگی و برخورداری از امکانات مالی بیشتر است و مقصود از «...تردن الله و رسوله...» صبر بر سختی زندگی و کمبودهای آن است [بنابراین می‌توان از آیه، زندگی ساده و زاهدانه‌ی پیامبر صلی الله علیه وآله را فهمید]. (مجمع البیان، ج ۷ - ۸، ص ۵۵۵)

۳۶. شجاعت پیامبر صلی الله علیه و آله در بیان و ابلاغ احکام الهی، لازمه‌ی رسالت و نبوت او:

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ
وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا * الَّذِينَ يُبَيِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ
أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ... احزاب (۳۳) ۳۸ و ۳۹

۳۷. لزوم اسوه‌پذیری از شجاعت پیامبر صلی الله علیه و آله در میادین نبرد:

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ
يَسْأَلُونَ عَنِ آبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا * لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ
أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا. احزاب (۳۳) ۲۰ و ۲۱

۳۸. پیامبر صلی الله علیه و آله، مأمور بیان و ابلاغ حکم جواز ازدواج با همسر پسرخوانده، بدون هیچ
ترس و واهمه از حرف و حدیث مردم:

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفَى
فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا
وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا
مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا * مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ
سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا * الَّذِينَ يُبَيِّغُونَ
رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ... احزاب (۳۳) ۳۷ - ۳۹

۳۹. حضور شجاعانه‌ی پیامبر صلی الله علیه و آله در میدان نبرد **أُحُد**، در هنگام شکست و فرار مجاهدان از صحنه:

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرْكُمُ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ
صَرَفْنَا عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ... * إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي
أُخْرَىكُمْ ... آل عمران (۳) ۱۵۲ و ۱۵۳

۴۰. برخورد شجاعانه و قاطعانه‌ی پیامبر صلی الله علیه و آله با کفرپیشگان، از اوصاف آن حضرت:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ... فتح (۴۸) ۲۹

^۱ . معنای آیه [با توجه به سیاق] این است که اگر شما اهل اسوه‌پذیری باشید، بجا است که در یاری‌رسانی و
صبر در میدان نبرد به پیامبر صلی الله علیه و آله اقتدا کنید؛ همان‌گونه که او در روز **أُحُد** به رغم شکسته شدن دندان‌های جلوی او و زخمی شدن
ایروهایش و کشته شدن عمویش مقاومت کرد. مجمع البیان، ج ۷ - ۸، ص ۴۸۵

دُونِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادْتَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ اَوْ اَرَادْتَنِيَ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ * قُلْ يٰ قَوْمِ اَعْمَلُوا عَلٰى مَكَاتَتِكُمْ اِنِّىْ عَمِلْتُ فَاَسُوْفَ تَعْلَمُوْنَ. زممر (۳۹) ۳۸ و ۳۹

نیز انذار محمد صلی الله علیه و آله، تبلیغ محمد صلی الله علیه و آله، سیره‌ی محمد صلی الله علیه و آله

- شرافت

۴۸. قرآن، ماهی شرف و عظمت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و قوم او:

فَاَسْتَمْسِكُ بِالَّذِيْ اُوْحِيَ اِلَيْكَ اِنَّكَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ * وَاِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ... ۱.
زخرف (۴۳) ۴۳ و ۴۴

۴۹. ماهی شرافت و عظمت بودن قرآن برای پیامبر صلی الله علیه و آله و قومش، دلیل لزوم تمسک حضرت به آن:

فَاَسْتَمْسِكُ بِالَّذِيْ اُوْحِيَ اِلَيْكَ اِنَّكَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ * وَاِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ...
زخرف (۴۳) ۴۳ و ۴۴

- صداقت

۵۰. گواهی مؤکد خداوند به صدق رسالت پیامبر صلی الله علیه و آله:

اِذَا جَاءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ اَنَّكَ لِرَسُوْلِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَنَّكَ لِرَسُوْلِهِ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكَذِبُوْنَ. منافقون (۶۳) ۱

۵۱. سوگند خداوند بر صداقت و درست گویی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله:

فَلَا اَقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ * وَاِنِّيْ لَقَوْلُ رَسُوْلِ كَرِيْمٍ. حاقه (۶۹) ۳۸ - ۴۰

۵۲. تأیید و تأکید خداوند بر صداقت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، در نزول وحی بر او:

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى * مَا ضَلَّ صٰحِبِكُمْ وَمَا غَوٰى * وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى * اِنْ هُوَ اِلَّا وْحٰى يُوْحٰى. نجم (۵۳) ۱ - ۴

۵۳. تأکید خداوند بر درستی و صداقت رؤیای پیامبر صلی الله علیه و آله، در ورود به مسجد الحرام:

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ مُخَلِّقِيْنَ رُءُوسِكُمْ وَمُقَصِّرِيْنَ لَا تَخٰفُوْنَ فتح (۴۸) ۲۷

۱. «ذکر» در آیه‌ی یاد شده به معنای شرف است. (مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰، ص ۷۵؛ روح المعانی، ج ۱۴، جزء ۲۵، ص ۱۳۰)

۲. مقصود از «رسول کریم»، پیامبر صلی الله علیه و آله است. (تفسیر التحریر و التنویر، ج ۱۴، جزء ۲۹، ص ۱۴۱)

۵۴. وحی و مشاهدات پیامبر صلی الله علیه وآله در معراج، مورد تصدیق قلبی آن حضرت:

فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ * مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ. نجم (۵۳) ۱۰ و ۱۱

۵۵. صداقت پیامبر صلی الله علیه وآله در رؤیت جبرئیل، مورد تأیید خداوند:

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ * أَفْتَمَرُونَهُ عَلَىٰ مَا يَبْصُرُ * وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً
أُخْرَىٰ. نجم (۵۳) ۱۱ - ۱۳

۵۶. صداقت پیامبر صلی الله علیه وآله در دیدن آیات بزرگ الهی، مورد تصدیق خداوند:

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ * أَفْتَمَرُونَهُ عَلَىٰ مَا يَبْصُرُ * وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ * عِنْدَ
سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ * عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ * إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى * مَا زَاغَ الْبَصَرُ
وَمَا طَغَى * لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى. نجم (۵۳) ۱۱ - ۱۸

۵۷. اقرار مؤمنان در غزوهی احزاب به صداقت پیامبر صلی الله علیه وآله (در وعدهی پیروزی):

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا. احزاب (۳۳) ۲۲

۵۸. تصدیق و گواهی اهل ارتداد بر صداقت و حقایق رسالت پیامبر صلی الله علیه وآله قبل از ارتداد:

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ
الْبَيِّنَاتُ ... آل عمران (۳) ۸۶

۵۹. پیامبر صلی الله علیه وآله، خواهان صداقت از خداوند، برای آغاز و پایان کار و سرنوشت خویش:

وَقُلْ رَبِّ ادْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ ... اسراء (۱۷) ۸۰

۶۰. پیامبر صلی الله علیه وآله، خواهان صداقت، برای آغاز و پایان کار خویش در نماز شب:

وَمِنْ آيَاتِ فَتْحِجَدٍ بِهِ نَافِلَةٌ لَكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا * وَقُلْ رَبِّ
ادْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ ... اسراء (۱۷) ۷۹ و ۸۰

۶۱. پیامبر صلی الله علیه وآله، دارای دلایل و برهان‌های روشن، بر صداقت خود و موظف به اعلام آن:

قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ
مِنْ رَبِّي ... غافر (۴۰) ۶۶

^۱ . طبق قسول عده‌ای از مفسران، آیه‌ی یاد شده در باره‌ی گروهی که از اسلام برگشتند و... نازل شده است.
تفسیر التحریر و التنویر، ج ۳، جزء ۳، ص ۳۰۳

۶۲. همراه بودن دلیل روشن و شاهی با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، دلیل بر صداقت آن حضرت:

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيْتِهِ مِن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِن قَبْلِهِ كَتَبُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً
أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ ... ۱. هود (۱۱) ۱۷

۶۳. نشانه‌های صداقت پیامبر صلی الله علیه وآله در تورات:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيحًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ
يَتَوَلَّوْا فَرِيقًا مِنْهُمْ وَهُمْ مُّعْرِضُونَ. آل عمران (۳) ۲۳

۶۴. بریده نشدن رگ حیاتی پیامبر صلی الله علیه وآله و زنده ماندن آن حضرت پس از ادعای نبوت،
نشانه‌ی صداقت ایشان در رسالت:

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ * ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ. حاقه (۶۹) ۴۴ و ۴۶

- عزت

۶۵. عزیز بودن پیامبر صلی الله علیه وآله نزد خدا به رغم ذلیل دانستن او از سوی منافقان:

يَقُولُونَ لَنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَا الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلُّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ. منافقون (۶۳) ۸

۶۶. محمد صلی الله علیه وآله و مؤمنان همراه او، به دور از هرگونه رسوایی و برخوردار از عزت و
کرامت در قیامت:

... يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ تحریم (۶۶) ۸

۶۷. درک عزتمندی خدا و محمد صلی الله علیه وآله و مؤمنان، بیرون از توان ذهنی منافقان جاهل:

... وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ. منافقون (۶۳) ۸

۶۸. عزتمندی محمد صلی الله علیه وآله نزد خداوند:

يَقُولُونَ لَنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَا الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلُّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ. منافقون (۶۳) ۸

- عصمت

۶۹. محمد صلی الله علیه وآله (چون) ستاره‌ای هدایتگر، بدون کمترین انحراف و گمراهی:

و النّجم ... * ما ضلّ صاحبكُم وما غوى. نجم (۵۳) ۱ و ۲

۱. مقصود از «أفمن كان على بيته من ربه» پیامبر صلی الله علیه وآله است.

۲. مقصود از «الكتاب»، تورات است. // الكشّاف، ج ۱، ص ۳۴۸

۷۰. **محمد** صلی‌الله‌علیه‌وآله، میراً و مصون از هرگونه دروغ بستن به خدا:

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ . حاقه (۶۹) ۴۴

۷۱. **پیراسته بودن پیامبر** صلی‌الله‌علیه‌وآله از بافته‌های شعری:

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ نيس (۳۶) ۶۹

وَيَقُولُونَ أَنَا لَتَارِكُوا آلَ الْهَيْتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ * بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ

المُرْسَلِينَ . صافات (۳۷) ۳۶ و ۳۷

۷۲. **پیراسته بودن پیامبر** صلی‌الله‌علیه‌وآله از گمراهی و فساد رأی:

مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى . نجم (۵۳) ۲

۷۳. **منزه بودن پیامبر** صلی‌الله‌علیه‌وآله از هرگونه جنون و دیوانگی:

أَوْ لَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ اعراف (۷) ۱۸۴

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُم لِلْحَقِّ كِرْهُونَ . مؤمنون (۲۳) ۷۰

... أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ . سبأ (۳۴) ۸

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَحِيدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خِيَلٍ مُنْقَذَةٍ * وَمَا يَتَفَكَّرُونَ * بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ

إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ . سبأ (۳۴) ۴۶

وَيَقُولُونَ أَنَا لَتَارِكُوا آلَ الْهَيْتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ * بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ

المُرْسَلِينَ . صافات (۳۷) ۳۶ و ۳۷

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ . طور (۵۲) ۲۹

مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ . قلم (۶۸) ۲

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَرِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ

لَمَجْنُونٍ . قلم (۶۸) ۵۱

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ . نكوير (۸۱) ۲۲

۷۴. **میراً بودن پیامبر** صلی‌الله‌علیه‌وآله از هرگونه خیانت:

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُغْلَبَ آل‌عمران (۳) ۱۶۱

۷۵. **قسم الهی بر عصمت در گفتار پیامبر** صلی‌الله‌علیه‌وآله:

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى * وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى . نجم (۵۳) ۱ و ۳ و ۴

۷۶. پیامبر صلی الله علیه وآله، مصون از گرایش به عقاید کافران و معصوم در مواضع دینی خود:

وإن کادوا لیفتنونک عن الذی أوحینا الیک لیفتیری علینا غیره وإذا لا تتخذوک
خلیلاً * ولولا أن تبتنک لقد کدت ترکن الیهم شیئاً قلیلاً. اسراء (۱۷) و ۷۳ و ۷۴

۷۷. مصون ماندن پیامبر صلی الله علیه وآله از فراموشی قرآن:

سنقرئک فلا تنسی. اعلی (۸۷) ۶

۷۸. مصونیت علمی محمد صلی الله علیه وآله از داوری در میان یهودیان:

... فإن جاءوک فاحکم بینهم أو أعرض عنهم وإن تعرض عنهم فلن يضروک
شیئاً مائده (۵) ۴۲

۷۹. راه نیافتن هیچ گونه انحراف در مشاهدات محمد صلی الله علیه وآله:

ما کذب الفؤاد ما رای * ما زاغ البصر وما طغی. نجم (۵۳) ۱۱ و ۱۷

- عقل

۸۰. محمد صلی الله علیه وآله، برخوردار از عقل، قدرت، کمال و استقامت:

ما أنت بنعمه ربک بمجنون. قلم (۶۸) ۲

۸۱. شناخته شدن محمد صلی الله علیه وآله به عقل و درایت بین مردم، در طول سالیان دراز زندگی در بین آنان:

... ثم تتفکروا ما بصاحبکم من جنه سبأ (۳۴) ۴۶

۸۲. حقایق سخنان محمد صلی الله علیه وآله، گواه برخورداری آن حضرت از اندیشه‌ای سالم:

أم لم یعرفوا رسولهم ... * أم یقولون به جنه بل جاءهم بالحق مؤمنون (۲۳) ۶۹ و ۷۰

۸۳. مشاهده‌ی کمال عقلانی محمد صلی الله علیه وآله از سوی معاشران آن حضرت، دلیلی کافی بر

مردود بودن ادعای جنون درباره‌ی آن حضرت:

وما صاحبکم بمجنون. نکویر (۸۱) ۲۲

۸۴. سلامت عقلانی محمد صلی الله علیه وآله، ضامن دریافت صحیح قرآن از فرشته‌ی وحی و مصونیت

مرحله‌ی دریافت از خطا و تحریف:

إنه لَقولُ رسولِ کریم * وما صاحبکم بمجنون. نکویر (۸۱) ۱۹ و ۲۲

^۱ . واژه‌ی «صاحبکم» گویای مردود بودن اتهام جنون است، زیرا مصاحبت روزمره‌ی کسانی که به پیامبر صلی الله علیه وآله تهمت جنون می‌زدند با آن حضرت، مایه‌ی شناخت وضعیتی فکری آن حضرت بوده و دست‌آویزی برای نسبت جنون باقی نمی‌گذارد.

- علم

۸۵. کلید فهم (درست) قرآن کریم، نزد محمد صلی الله علیه وآله:

... وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ نحل (۱۶) ۴۴

۸۶. بقا و زوال علوم اعطایی خدا به بشر و حتی دریافت وحی به وسیله پیامبر صلی الله علیه وآله،

منوط به مشیت خداوند:

... وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا * وَلَنْ شِئْنَا لَنذَهِبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا

إِلَيْكَ اسراء (۱۷) ۸۵ و ۸۶

۸۷. آگاهی پیامبر صلی الله علیه وآله از آیین ابراهیم علیه السلام به واسطه وحی:

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا نحل (۱۶) ۱۲۳

۸۸. امکان تعلق مشیت الهی بر آگاه نساختن پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله از برخی معارف و یا محو آن

از حافظه ایشان:

سُنِّقِرُوكَ فَلَا تَنْسَى * إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ اعلی (۸۷) ۶ و ۷

۸۹. آگاهی پیامبر صلی الله علیه وآله از خیانت‌های یهودیان عصر خویش:

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ ... يُخْرِفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا

تَزَالُ تُطَّلَعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ مائده (۵) ۱۳

۹۰. آگاهی پیامبر صلی الله علیه وآله از محرّمات وضع شده بر ملت یهود با وحی الهی:

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ نحل (۱۶) ۱۱۸

۹۱. فرمان خدا به پیامبر صلی الله علیه وآله درباره‌ی آگاهی یافتن از سرگذشت مردم «ایله»:

وَسِئْرُهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ اعراف (۷) ۱۶۳

۹۲. آگاهی محمد صلی الله علیه وآله از ماجرای اصحاب کهف با وحی الهی:

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَّبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ

إِلَّا مِرَاءَ ظَهْرٍ وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا. كهف (۱۸) ۲۲

^۱ . از ابن عباس نقل شده است که مراد از «القرية» ایله است. مجمع البيان، ج ۳ - ۴، ص ۷۵۶

۹۳. آگاهی محمد صلی الله علیه وآله از فقر و نیازمندی اصحاب صفه، از روی چهره‌ی آنان:

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ
الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ
خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ. بقره (۲) ۲۷۳

۹۴. آگاهی پیامبر صلی الله علیه وآله از برخی امور، از راه خواب:

إِذ يُرِيكُهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا انفال (۸) ۴۳
لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ءَامِنِينَ
مُحَلِّقِينَ رُءُوسِكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا
قريباً. فتح (۴۸) ۲۷

۹۵. محمد صلی الله علیه وآله راسخ در علم:

... وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ آل عمران (۳) ۷

۹۶. اشتیاق نداشتن پیامبر صلی الله علیه وآله به آگاهی از زمان وقوع قیامت:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ
تَقُلَّتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً يَسْرًا لَوْ نَشَاءُ لَنُفِثَنَّكَ أَجْمَعًا قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ. اعراف (۷) ۱۸۷

۹۷. انتظار مشرکان در آگاهی پیامبر صلی الله علیه وآله از زمان وقوع قیامت:

... وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا. اسراء (۱۷) ۵۱

۹۸. آگاهی پیامبر صلی الله علیه وآله و مؤمنان از زمان وقوع قیامت، نشانه‌ی صدق آنان از دیدگاه مشرکان:

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. يونس (۱۰) ۴۸

۹۹. تعلیم بخشی از علوم غیب به پیامبر صلی الله علیه وآله:

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ
قَبْلِ هَذَا هود (۱۱) ۴۹

۱۰۰. آگاهی پیامبر صلی الله علیه وآله از تحقق حکومت بنی امیه:

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً

۱. طبق روایتی از امام باقر علیه السلام، رسول خدا صلی الله علیه وآله برترین راسخان در علم بوده است. ر.ک: مجمع البیان، ج ۱ - ۲، ص ۷۰۱

لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا
كَبِيرًا. اسراء (۱۷) ۶۰

۱۰۱. **تعلیم غیب به پیامبر** صلی الله علیه وآله به واسطه وحی:

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا
فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَقِيبَةَ لِلْمُتَّقِينَ. هود (۱۱) ۴۹

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ
لَمِنَ الْغَافِلِينَ. يوسف (۱۲) ۳

۱۰۲. **محمد** صلی الله علیه وآله دارای علمی مبرا از فراموشی:

... أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ نحل (۱۶) ۴۴

۱۰۳. **دعا برای زیاد شدن علم پیامبر** صلی الله علیه وآله، از توصیه‌های خداوند به آن حضرت:

... وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا. طه (۲۰) ۱۱۴

۱۰۴. **محمد** صلی الله علیه وآله، مأمور ابلاغ چگونگی آگاه شدنش از ملاً اعلی و منشأ اطلاعات و اخبارش
درباره‌ی آدم و فرشتگان:

مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَائِكَةِ إِذْ يَخْتَصِمُونَ * إِنْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ
مُبِينٌ * إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَلِيقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ * فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ
كُلُّهُمْ ص (۳۸) ۶۹ و ۷۰ و ۷۱ و ۷۳

۱۰۵. **آگاهی پیامبر** صلی الله علیه وآله از اعمال امت حتی پس از رحلت خود:

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِدًا فتح (۴۸) ۸

۱۰۶. **آگاه شدن پیامبر** صلی الله علیه وآله و مؤمنان در پرتو وحی از وجود منافقان:

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ ... لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ توبه (۹) ۱۰۱

^۱ . از حضرت علی علیه السلام روایت شده است که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله بر منبر بود که لحظه‌ای خواب چشم او را
رود، پس در خواب دید مردانی را که چون یوزبینگان بر منبر آن حضرت می‌جهند و مردم را به روش گذشتگان دوران جاهلیت باز
می‌گردانند؛ پس پیامبر صلی الله علیه وآله در حالی که نشسته بود، به خود آمد و آثار حزن در چهره‌اش نمایان شد؛ پس جبرئیل این آیه را برای
حضرت آورد «و ما جعلنا الرؤیا...» و «شجره‌ی ملعونه» یعنی بنی‌امیه. (بجاء ر / انوار، ج ۵۵، ص ۳۵۰)

^۲ . اگر منظور از «شاهد» شهادت بر اعمال همه‌ی امت در صحنه‌ی قیامت باشد، مطلب بالا استفاده می‌شود؛
زیرا شهادت بدون آگاهی و نظارت فاقد اعتبار است.

۱۰۷. پیامبر صلی الله علیه وآله برخوردار از علم لدنی:

... وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ ... نساء (۴) ۱۱۳

۱۰۸. برخورداری پیامبر صلی الله علیه وآله از علم لدنی از تفضلات الهی به آن حضرت:

... وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا. نساء (۴) ۱۱۳

۱۰۹. مردم عصر بعثت، معتقد به توانایی علمی محمد صلی الله علیه وآله در پاسخ گویی به مسایلی

اسرار آمیز و ناشناخته مانند روح:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ... اسراء (۱۷) ۸۵

۱۱۰. آگاهی نداشتن محمد صلی الله علیه وآله به قرآن و تعلیمات آن، قبل از نزول قرآن:

... مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ ... شوری (۴۲) ۵۲

۱۱۱. محدودیت علم محمد صلی الله علیه وآله:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ... بقره (۲) ۲۰۴

۱۱۲. آگاهی محمد صلی الله علیه وآله به عطیه‌ی خداوند به آن حضرت:

... وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا. طه (۲۰) ۱۱۴

۱۱۳. ناآشنایی پیامبر صلی الله علیه وآله از معارف قرآن، پیش از نزول آن بر ایشان:

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ

أَفَلَا تَعْقِلُونَ. یونس (۱۰) ۱۶

۱۱۴. انتظار داشتن آگاهی پیامبر صلی الله علیه وآله از تمامی حقایق هستی، توقعی غیر اصولی و بی جا:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ ... كهف (۱۸) ۱۱۰

۱۱۵. تظاهر و نفاق منافقان موجب ناشناخته ماندن برخی از آنان نزد پیامبر صلی الله علیه وآله:

وَمِمَّن حَولَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مَن ففَقُونَ وَمِنَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ

لَا تَعْلَمُهُمْ ... توبه (۹) ۱۰۱

۱۱۶. پیامبر صلی الله علیه وآله در شناخت شب قدر نیازمند فراگیری از پروردگار:

وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ

فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَّمَ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ. قدر (۹۷) ۲-۵

۱۱۷. نیازمند بودن پیامبر صلی الله علیه وآله به راهنمایی خداوند در پاسخ گفتن به پرسش های مردم:

فِيمَ أَنْتَ مِنَ ذِكْرهَا. نازعات (۷۹) ۴۳

۱۱۸. پیامبر صلی الله علیه و آله در شناخت ستارگان، نیازمند آموزش خدا:

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ * النّجْمُ الثّاقِبُ. طارق (۸۶) ۲ و ۳

۱۱۹. آگاهی نداشتن پیامبر صلی الله علیه و آله از همه ی اسرار جهان:

قُلْ لَوْ أَنَّنِي عِنْدِي ... * وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ انعام (۶) ۵۸ و ۵۹

۱۲۰. استواری تشریح داستان ذوالقرنین، بر پایه ی تلاوت وحی است نه آگاهی های شخصی پیامبر صلی الله علیه و آله:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا. كهف (۱۸) ۸۳

۱۲۱. تصوّر نادرست مردم درباره ی آگاهی پیامبر صلی الله علیه و آله در خصوص زمان برپایی قیامت:

... يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَفِيٌّ عَنْهَا اعراف (۷) ۱۸۷

۱۲۲. ناآگاهی پیامبر صلی الله علیه و آله از زمان وقوع قیامت:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ

تَقَلَّتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسِرًا لَوْ نَكُنَّا كَأَنَّكَ خَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا

عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ. اعراف (۷) ۱۸۷

يَسِرًا لَّكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ... وما يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا. احزاب (۳۳) ۶۳

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وما يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبًا. شوری (۴۲) ۱۷

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ * قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا

نَذِيرٌ مُّبِينٌ. ملک (۶۷) ۲۵ و ۲۶

قُلْ إِنْ أَدْرَى أَقْرَبُ مَا تَوْعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا. جن (۷۲) ۲۵

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا * فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرِهَا * إِيَّاكَ

مُنْتَهَاهَا. نازعات (۷۹) ۴۲ - ۴۴

۱۲۳. آگاهی پیامبر صلی الله علیه و آله از سرگذشت اقوام به هلاکت رسیده و آبادی های تخریب شده ی

گذشته، با تعلیم خداوند:

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَامٌ وَحَصِيدٌ. هود (۱۱) ۱۰۰

۱۲۴. ناآشنایی پیامبر صلی الله علیه و آله به معارف قرآن، پیش از نزول آن:

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ یونس (۱۰) ۱۶

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ شوری (۴۲) ۵۲

۱۲۵. پیامبر صلی الله علیه وآله در شناخت ستارگان، نیازمند فرا گرفتن الهی:

وما أدرک ما الطَّارِق. طارق (۸۶) ۲

۱۲۶. پیامبر صلی الله علیه وآله در شناخت شب قدر و ویژگی های آن، نیازمند آموزش الهی:

وما أدرک ما لیلة القدر. قدر (۹۷) ۲

- فصاحت

۱۲۷. روشنی بیان و صراحت کامل محمد صلی الله علیه وآله در تبلیغ آیین توحیدی:

بل متعت هؤلاء و ابااءهم حتی جاءهم الحق و رسول مبین. زخرف (۴۳) ۲۹

- فهم

۱۲۸. محمد صلی الله علیه وآله دارای فهمی فراتر از فهم سایر انسان ها:

... و أنزلنا إلیک الذکر لتبین للناس نحل (۱۶) ۴۴

نیز علم محمد صلی الله علیه وآله

- قدرت

۱۲۹. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به اعلام محدود بودن قدرت او در ارایه ای معجزات درخواستی مشرکان:

وقالوا لکن نؤمن لک حتی تفجر لنا من الأرض ینبوعا * أو تكون لک جنه من نخیل و عنب فتفجر الأنهر خلیها تفجیرا * أو تسقط السماء کما زعمت علینا کسفاً أو تأتي باللّه و الملائکه قبیلا * أو یكون لک یت من زخرف أو ترقی فی السماء و لکن نؤمن لرؤیک حتی تنزل علینا کتباً نقرؤه قل سبحان ربی هل کنت إلا بشراً رسولا. اسراء (۱۷) ۹۰-۹۳

۱۳۰. توانایی پیامبر صلی الله علیه وآله بر جلب منفعت یا دفع ضرر، منوط به مشیت خدا:

قل لا أملک لنفسی نفعاً ولا ضرراً إلا ما شاء اللّه اعراف (۷) ۱۸۸

۱۳۱. قادر نبودن محمد صلی الله علیه وآله در تعیین زمان تحقق عذاب استیصال، مگر با مشیت خداوند:

و یقولون متی هذا الوعد ... * قل لا أملک لنفسی ضرراً ولا نفعاً إلا ما شاء اللّه یونس (۱۰) ۴۸ و ۴۹

۱۳۲. قادر نبودن پیامبر صلی الله علیه وآله در تحقق بخشیدن وعده یا وعیدی، مگر با خواست و اراده خداوند:

و یقولون متی هذا الوعد ... * قل لا أملک لنفسی ضرراً ولا نفعاً إلا ما شاء اللّه یونس (۱۰) ۴۸ و ۴۹

۱۳۳. ترغیب و توصیه‌ی خداوند به تفکر درباره‌ی محدودهی قدرت و وظایف محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله و معجزات وی:

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَانُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ ... أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ. انعام (۶) ۵۰

۱۳۴. **ناتوانی محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله**، از انجام معجزه‌ای خودسرانه:

... فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ انعام (۶) ۳۵

۱۳۵. **محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله** دارای قدرتی محدود:

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضُ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَصِلِينَ. انعام (۶) ۵۷

۱۳۶. **برخوردار نبودن محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله** از قدرتی مستقل در برابر خداوند:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسْرِعُونَ فِي الْكُفْرِ ... وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا مائده (۵) ۴۱

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ * لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ * ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ * فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ. حاقه (۶۹) ۴۴ - ۴۷

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا * قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا. جن (۷۲) ۲۱ و ۲۲

۱۳۷. **ناتوانی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله** در مورد تغییر قضای الهی:

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنقِذُ مَنْ فِي النَّارِ. زمر (۳۹) ۱۹

۱۳۸. **ناتوانی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله** بر نجات محکومان به عذاب الهی:

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنقِذُ مَنْ فِي النَّارِ. زمر (۳۹) ۱۹

۱۳۹. **قادر نبودن محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله** به دفاع از مجازات کافران گنه پیشه:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ ... وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا مائده (۵) ۴۱

۱۴۰. **قدرت و اراده‌ی همه‌ی موجودات، حتی محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله**، مقهور حاکمیت اراده‌ی الهی:

... وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا مائده (۵) ۴۱

۱۴۱. محمد صلی الله علیه و آله، مأمور خدا، برای بیان وابسته بودن قدرت او به خدا و ناآگاهی اش به امور غیبی:

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ ... اعراف (۷) ۱۸۸

۱۴۲. شنودن سخن حق به مردگان به وسیله محمد صلی الله علیه و آله، خارج از قدرت آن حضرت:

فَأَنْتَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ ... روم (۳۰) ۵۲

۱۴۳. بیرون آوردن کافران حق گریز از گمراهی، خارج از حیطه قدرت محمد صلی الله علیه و آله:

وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعُمَى عَنِ ضَلَالَتِهِمْ ... روم (۳۰) ۵۳

۱۴۴. تأکید خداوند بر قدرت محمد صلی الله علیه و آله به شناخت منافقان، از آهنگ سخنشان:

... وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ... محمد (۴۷) ۳۰

- کمال

۱۴۵. محمد صلی الله علیه و آله در درجات عالی کمال، با رسیدن به مقام خلق عظیم:

وَأَنْتَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ. ^۱ قلم (۶۸) ۴

۱۴۶. مشاهده کمال عقلانی محمد صلی الله علیه و آله از سوی معاشران آن حضرت، دلیلی کافی بر رد

ادعای جنون درباره ایشان:

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ. تکویر (۸۱) ۲۲

۱۴۷. محمد صلی الله علیه و آله، انسانی با کمال و برخوردار از استعداد رسیدن به هدایتی والاتر:

... وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبٍ مِنْ هَذَا رَشَدًا. کهف (۱۸) ۲۴

۱۴۸. کمال محمد صلی الله علیه و آله در پرتو ربوبیت الهی، مقتضی دعوت دیگران به راه خدا:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ... نحل (۱۶) ۱۲۵

۱۴۹. عبودیت محمد صلی الله علیه و آله منشأ کمال وی و صلاحیت یافتن برای گرفتن وحی:

فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى. نجم (۵۳) ۱۰

۱۵۰. محمد صلی الله علیه و آله، کامل ترین و متعالی ترین انسانها:

... وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ ... نحل (۱۶) ۸۹

^۱ اخلاق خوش محمد صلی الله علیه و آله، یکی از دلایل نبوت وی است؛ زیرا حضرت در اخلاق به قدری کامل شده بود که در عصر او و اعصار نزدیک آن، کسی نبود که در کمال و فضایل نزدیک به آن حضرت باشد. از همین رو، خداوند او را با آیهی مزبور توصیف کرد. (اخلاق النبی فی القرآن والسنة، الحداد، ج ۱، ص ۷۲)

۱۵۱. **محمد** صلی الله علیه وآله، واجد کمال و قرب به خدا:

وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى * ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى. نجم (۵۳) ۷-۹

۱۵۲. **کمال محمد** صلی الله علیه وآله و قرب به خدا، زمینه‌ای برای دریافت وحی:

وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى * ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى. نجم (۵۳) ۷-۹

- نورانیت

۱۵۳. **پیامبر اکرم** صلی الله علیه وآله، همچون نور و چراغ فروزان برای هدایت مردم:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ

الْكِتَابِ ... قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ. مائده (۵) ۱۵

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا * وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ

و سِرَاجًا مُنِيرًا. احزاب (۳۳) ۴۵ و ۴۶

- هدایت

۱۵۴. **پیامبر** صلی الله علیه وآله، بهره‌مند از هدایت ویژه قرآن:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَنُ وَلَكِنْ

جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا شوری (۴۲) ۵۲

۱۵۵. **برخورداری پیامبر** صلی الله علیه وآله از هدایت خاصه‌ی خداوند:

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى * وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ. ضحی (۹۳) ۷ و ۱۱

۱۵۶. **پیامبر** صلی الله علیه وآله، نیازمند هدایت الهی برای رهنمون شدن به صراط مستقیم:

قُلْ إِنِّي هَدَىٰ رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مَلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ

الْمُشْرِكِينَ. انعام (۶) ۱۶۱

... وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا. فتح (۴۸) ۲

۱۵۷. **پیامبر** صلی الله علیه وآله، هدایت یافته به صراط مستقیم:

قُلْ إِنِّي هَدَىٰ رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ انعام (۶) ۱۶۱

۱۵۸. **هدایت یافتن پیامبر** صلی الله علیه وآله به شریعت اسلام پس از ناآگاهی از آن، نعمتی بزرگ از جانب

خداوند و شایسته‌ی یادآوری:

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى * وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ. ضحی (۹۳) ۷ و ۱۱

۱۵۹. **برخورداری پیامبر** صلی الله علیه وآله از هدایت‌های قرآن، مقتضی سپاس‌گزاری او به درگاه الهی:

إِنَّمَا أُمِرْتُ ... * وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَأَتَمَّتْ يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ... * وَقُلِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ ... نمل (۲۷) ۹۱ - ۹۳

۱۶۰. **پیامبر** صلی الله علیه وآله، تحت هدایت وحی الهی:

وَإِذَا تُلِيهِمْ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا إِنَّا بُرِّئَانَا غَيْرِ هَذَا أَوْ
بَدَلَهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِهِ مِنْ نَفْسِي إِنْ أَتَّبَعُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ
عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ * قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرُكُمْ بِهِ فَقَدْ
لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ. بونس (۱۰) ۱۵ و ۱۶

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ
وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ. شوری (۴۲) ۵۲

قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَاٍ مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفَعَّلُ بِي وَلَا بِيَوْمِ الْقِيَامِ إِنْ أَتَّبَعُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ
وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ. احقاف (۴۶) ۹

۱۶۱. **برخورداری پیامبر** صلی الله علیه وآله از هدایت استوار و پایدار الهی:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ... * وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ ... زمر (۳۹) ۳۶ و ۳۷

۱۶۲. **پیامبر** صلی الله علیه وآله، خود، روشن و هدایت یافته و روشنگر و هدایت کننده دیگران:

... قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا ... قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ. مائده (۵) ۱۵

۱۶۳. **ربوبیت خداوند مقتضی راهبری پیامبر** صلی الله علیه وآله:

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا * وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ
نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا. فرقان (۲۵) ۳۰ و ۳۱

نیز امداد به محمد صلی الله علیه وآله

- یقین

۱۶۴. **توصیهی خداوند به پیامبر** صلی الله علیه وآله به عبادت پروردگار، تا رسیدن به یقین:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ. حجر (۱۵) ۹۹

۱۶۵. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به عبادت پروردگار، تا رسیدن مرگ و عیان شدن حوادث:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ.^۱ حجر (۱۵) ۹۹

۱۶۶. یقین پیامبر صلی الله علیه وآله به آسمانی بودن قرآن و رسالت خویش:

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ. بقره (۲) ۱۴۷

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ. آل عمران (۳) ۶۰

... فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ. انعام (۶) ۱۱۴

كِتَابٌ أَنْزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ ... اعراف (۷) ۲

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ.^۲ یونس (۱۰) ۹۴

... فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ... هود (۱۱) ۱۷

نیز عطایای خدا به محمد صلی الله علیه وآله، مقامات

قرآن و فضایل پیامبر اعظم صلی الله علیه وآله در ارتباط با خدا

- اخلاص

۱۶۷. اخلاص محمد صلی الله علیه وآله، در تبلیغ و ابلاغ پیام های الهی:

قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَنَا أَعْمَلْنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ

مُخْلِصُونَ. بقره (۲) ۱۳۹

... قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ. انعام (۶) ۹۰

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ * وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ

لِلْعَالَمِينَ. یوسف (۱۲) ۱۰۳ و ۱۰۴

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا. فرقان (۲۵) ۵۷

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ... سبأ (۳۴) ۴۷

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ. ص (۳۸) ۸۶

^۱ بنا بر این که «یقین» در آیه به معنای مرگ باشد، زیرا انسان با مرگ، عیناً جهان دیگر را مشاهده خواهد کرد. *المیزان*، ج ۱۲، ص ۱۹۶

^۲ مخاطب «فلا تكونن من الممترين» پیامبر صلی الله علیه وآله است و این گونه خطابات در کلام عرب رایج است، ولی آیه در صدد رد هرگونه ریب و شک از پیامبر صلی الله علیه وآله است. *المیزان*، ج ۱۰، ص ۱۲۲ - ۱۲۳

ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهَ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ. شوری (۴۲) ۲۳

۱۶۸. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به اخلاص در عبادت و پرستش خداوند:

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا اتَّبِعْ أَهْوَاءَ كُفْم ... انعام (۶) ۵۶

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. انعام (۶) ۱۶۲

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي شَكٍّ مِّن دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَلَكِن أَعْبُدُ اللَّهَ ... يونس (۱۰) ۱۰۴

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. يوسف (۱۲) ۱۰۸

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ ... نمل (۲۷) ۹۱

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ * قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ * قُلِ اللَّهُ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي. زمر (۳۹) ۲ و ۱۱ و ۱۴

قُلْ أَغْيِرَ اللَّهُ تَأْمُرُونِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ * ... لَنْ أَشْرَكَتَ لِيَحْبَبَنَّ عَمَلُكَ ... * بَلِ اللَّهُ فَاعْبُد ... زمر (۳۹) ۶۴ - ۶۶

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ... وَأُمِرْتُ أَنْ أُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ. غافر (۴۰) ۶۶

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. جن (۷۲) ۲۰

وَإِذْ كَرِهَ اللَّهُ لِسْمِ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا. مزمل (۷۳) ۸

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ * وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ * وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ * لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ. كافرون (۱۰۹) ۱ - ۶

۱۶۹. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، موظف به اخلاص در تمام امور:

فَإِن حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسَلَّمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ ءَأَسَلَّمْتُمْ فَإِن أَسَلَّمُوا فَقَدْ اِهْتَدَوْا وَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ وَاللَّهُ

بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ. آل عمران (۳) ۲۰

^۱ «تَبَتَّل» از ریشه «تَبَتَّل» به معنای انقطاع کامل از غیر خدا و اخلاص در عبادت است. مفرد / ت، ص ۱۰۷، «تَبَتَّل»؛ مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰، ص ۵۷۱

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. انعام (٦) ١٦٢
وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ * وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِنَ الظَّالِمِينَ. يونس (١٠) ١٠٥ و ١٠٦
١٧٠. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به اعلام عبادت خالصانه‌ی خود برای خدا:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّكُم وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. يونس (١٠) ١٠٤
قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ
المُشْرِكِينَ. يوسف (١٢) ١٠٨

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ
إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَآبُ. رعد (١٣) ٣٦
إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ
المُتَّبِعِينَ. نمل (٢٧) ٩١

قُلْ أَغْفِرَ اللَّهُ تَأْمُرُونِي أَنْ أَعْبُدَ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ * بَلِ اللَّهُ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ
الشَّاكِرِينَ. زمر (٣٩) ٦٤ و ٦٦

قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي
وَأُمِرْتُ أَنْ أُسَلِّمَ لِلرَّبِّ الْعَالَمِينَ. غافر (٤٠) ٦٦

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. جن (٧٢) ٢٠
قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ * لَكُمْ دِينُكُمْ
وَلِيَ دِينِ الْكَافِرُونَ (١٠٩) ١ و ٢ و ٤ و ٦

١٧١. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به درخواست اخلاص از خداوند:
وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ
سُلْطَانًا نَصِيرًا. اسراء (١٧) ٨٠

١٧٢. صبر و پایداری برای خدا در ابلاغ رسالت، فرمان خدا به پیامبر صلی الله علیه وآله:

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنْذِرْ * وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ. مدثر (٧٤) ١ و ٢ و ٧

١٧٣. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به اخلاص در نماز خویش:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي ... لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. انعام (٦) ١٦٢

۱۷۴. اخلاص محمد صلی الله علیه وآله در تهجد و شب زنده داری:

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلاً. ^۱ مزمل (۷۳) ۶

۱۷۵. توجه کامل به پروردگار و انقطاع از غیر او، توصیه‌ی خداوند به پیامبر صلی الله علیه وآله:

وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً. ^۲ مزمل (۷۳) ۸

- استغفار

۱۷۶. فرمان خدا به محمد صلی الله علیه وآله جهت استغفار برای خویشان:

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا. نساء (۴) ۱۰۶

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ ... مؤمنون (۲۳) ۱۱۸

... وَاسْتَغْفِرِ لِدُنُوبِكَ ... غافر (۴۰) ۵۵

... وَاسْتَغْفِرِ لِدُنُوبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ... محمد (۴۷) ۱۹

۱۷۷. محمد صلی الله علیه وآله موظف به طلب آمرزش از خدا برای مؤمنان:

... فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ ... آل عمران (۳) ۱۵۹

... أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَنْوَكُوا لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأُذِنَ لِمَنْ

شِئْتِ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرَ لَهُمُ اللَّهُ ... نور (۲۴) ۶۲

... وَاسْتَغْفِرِ لِدُنُوبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ... محمد (۴۷) ۱۹

۱۷۸. دستور خداوند به پیامبر صلی الله علیه وآله جهت استغفار برای زنان مؤمن:

... وَاسْتَغْفِرِ لِدُنُوبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ... محمد (۴۷) ۱۹

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ ... وَاسْتَغْفِرَ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. ممتحنه (۶۰) ۱۲

۱۷۹. استغفار محمد صلی الله علیه وآله برای منافقان، در صورت توبه‌ی آنان:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ

مُستَكْبِرُونَ. منافقون (۶۳) ۵

۱۸۰. بی‌اثر بودن استغفار پیامبر صلی الله علیه وآله برای منافقان:

اسْتَغْفِرَ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرَ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ

كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ. توبه (۹) ۸۰

^۱ . براساس روایتی از امام صادق علیه السلام، «أقوم قیلاً» تهجد همراه با اخلاص است. مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰، ص ۵۷۰

^۲ . «تبتل» به معنای انقطاع الی الله در عبادت و نیت است. مفردات، ص ۱۰۷، «بتل»

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْفَاسِقِينَ. ۱. منافقون (۶۳) ۶

۱۸۱. اثر بخشیدن استغفار پیامبر صلی الله علیه وآله برای منافقان، پس از استغفار و توبه‌ی آنان:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ ... * ... وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ
ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا
رَحِيمًا. نساء (۴) ۶۰ و ۶۴

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ
وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ. فصلت (۴۱) ۶

۱۸۲. اثر بخشیدن استغفار پیامبر صلی الله علیه وآله برای آمرزش گناهکاران و خطاکاران:

... وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا
اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا. نساء (۴) ۶۴

... أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَنَّاكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأُذِنَ لِمَنْ
شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. نور (۲۴) ۶۲

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ منافقون (۶۳) ۵

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَةُ ... وَاسْتَغْفِرَ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. ممتحنه (۶۰) ۱۲

۱۸۳. ممنوعیت استغفار محمد صلی الله علیه وآله برای مشرکان، در صورت علم به دوزخی بودن آنان:

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ ... مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ
أَصْحَابُ الْجَحِيمِ. توبه (۹) ۱۱۳

۱۸۴. استغفار پیامبر صلی الله علیه وآله در روز قیامت:

... يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ ... يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتِمِّمْ لَنَا نُورَتَنَا
وَاعْفِرْ لَنَا تحریم (۶۶) ۸

- اطاعت

۱۸۵. پیامبر صلی الله علیه وآله مأمور پیروی از تعالیم وحی:

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ أَتَىٰ اللَّهَ وَلَا تُطِيعُ الْكُفْرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا *
وَآتَىٰ مَا يُوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا. احزاب (۳۳) ۱ و ۲

۱. آیه، مربوط به «عبدالله بن ابی» منافق و اصحاب وی است. مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰، ص ۴۴

۱۸۶. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به تبعیت نکردن از کافران:

فَلَا تُطِيعُ الْكُفْرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا. فرقان (۲۵) ۵۲
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِيعِ الْكُفْرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا
حَكِيمًا * وَلَا تُطِيعِ الْكُفْرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذْهُمَ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى
بِاللَّهِ وَكِيلًا. احزاب (۳۳) ۱ و ۴۸

۱۸۷. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به تبعیت نکردن از منافقان:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِيعِ الْكُفْرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا
حَكِيمًا * وَلَا تُطِيعِ الْكُفْرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذْهُمَ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى
بِاللَّهِ وَكِيلًا. احزاب (۳۳) ۱ و ۴۸

۱۸۸. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به تبعیت نکردن از افراد پست، عیب‌جو، متجاوز، گناهکار و بدنام:

وَلَا تُطِيعُ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ * هَمَّازٍ مَشَاءٍ بِنَمِيمٍ * مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ * عُتُلِّ بَعْدَ
ذَلِكَ زَنِيمٍ. قلم (۶۸) ۱۰-۱۳

۱۸۹. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به پرهیز از پیروی افراد غافل و هواپرست:

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ
عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِيعِ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ
وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا. كهف (۱۸) ۲۸

۱۹۰. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به پیروی نکردن از افراد گناهکار:

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِيعْ مِنْهُمْ أَيْمَانًا أَوْ كَفُورًا. انسان (۷۶) ۲۴

۱۹۱. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به تبعیت نکردن از افراد ناسپاس:

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِيعْ مِنْهُمْ أَيْمَانًا أَوْ كَفُورًا. انسان (۷۶) ۲۴

۱۹۲. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به پیروی نکردن از اکثریت مردم:

وَإِنْ تُطِيعَ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ
إِلَّا يَخْرُصُونَ. انعام (۶) ۱۱۶

۱۹۳. اطاعت کردن محمد صلی الله علیه وآله از مکذبان، مورد نهی خداوند:

فَلَا تُطِيعِ الْمُكْذِبِينَ. قلم (۶۸) ۸

أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى * كَلَّا لَا تَطِيعُہُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ. علق (۹۶) ۱۳ و ۱۹

۱۹۴. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور به اعلام اطاعت خود و پیروانش از پروردگار جهانیان:

... قُلْ إِنْ هَدَى اللَّهُ هُوَ الْهُدَى وَأْمِرْنَا لِنُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ. انعام (۶) ۷۱

۱۹۵. اطاعت و پیروی پیامبر صلی الله علیه وآله از ابراهیم علیه السلام و آیین وی:

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ ... آل عمران (۳) ۶۸

۱۹۶. هشدار خدا به پیامبر صلی الله علیه وآله، نسبت به اطاعت از هوا و هوس یهود و نصارا:

وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنْ هَدَى اللَّهُ هُوَ الْهُدَى وَلَنْ أَتَّبِعَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ. بقره (۲) ۱۲۰

۱۹۷. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به اطاعت و پیروی از اسلام:

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ. جاثیه (۴۵) ۱۸

۱۹۸. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به پیروی از راه انابه کنندگان:

وَإِنْ جِهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ. لقمان (۳۱) ۱۵

۱۹۹. مأموریت پیامبر صلی الله علیه وآله به پیروی از جبرئیل در قرائت قرآن:

فَإِذَا قَرَأَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ. قیامت (۷۵) ۱۸

- انابه

۲۰۰. انابه‌ی محمد صلی الله علیه وآله به درگاه خداوند:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا ... * ... ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ. شوری (۴۲) ۷ و ۱۰

۲۰۱. توجه به ربوبیت خداوند، زمینه‌ساز انابه‌ی محمد صلی الله علیه وآله به درگاه الهی:

... ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ. شوری (۴۲) ۱۰

- تسبیح

۲۰۲. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور تسبیح و تنزیه پروردگار خویش، هم‌زمان با آغاز هر کار و تلاش:

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ. طور (۵۲) ۴۸

^۱ . مقصود از «حین تقوم»، بنابر يك احتمال، هنگام برخاستن پیامبر صلی الله علیه وآله برای تلاش است. (المیزان، ج ۱۹، ص ۲۴)

۲۰۳. پیامبر صلی الله علیه وآله، موظف به تزیه خداوند:

قُلْ ... وَسُبِّحْنَ اللَّهَ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. يوسف (۱۲) ۱۰۸

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَحجر (۱۵) ۹۸

... قُلْ سُبْحَانَ رَبِّياسراء (۱۷) ۹۳

... وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَايِءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ طه (۲۰) ۱۳۰

... وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ فرقان (۲۵) ۵۸

... وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ. غافر (۴۰) ۵۵

... وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ * وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَرَ السُّجُودِ. ق (۵۰) ۳۹ و ۴۰

... وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ * وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَرَ النُّجُومِ. طور (۵۲) ۴۸ و ۴۹

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ. واقعه (۵۶) ۷۴

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ. واقعه (۵۶) ۹۶

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ. حاقه (۶۹) ۵۲

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا. انسان (۷۶) ۲۶

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى. اعلى (۸۷) ۱

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ نصر (۱۱۰) ۳

- تسليم

۲۰۴. جایگاه پیامبر صلی الله علیه وآله در مقام تسليم، برتر از همه ی شونندگان در برابر خدا:

... قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَانعام (۶) ۱۴

لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ. انعام (۶) ۱۶۳

وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ. زمر (۳۹) ۱۲

۲۰۵. تسليم همه جانبه در برابر پروردگار، مأموریت الهی پیامبر صلی الله علیه وآله:

قُلْ ءَامَنَّا بِاللَّهِ ... وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ. آل عمران (۳) ۸۴

قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ ... وَأْمِرْنَا لِنُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ. انعام (۶) ۷۱

وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. یونس (۱۰) ۱۰۵

۲۰۶. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور اعلان تسلیم خود در برابر خدا:

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسَلَّمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ ... آل عمران (۳) ۲۰

... قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسَلَّمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. انعام (۶) ۱۴

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ ... وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. نمل (۲۷) ۹۱

۲۰۷. سبقت پیامبر صلی الله علیه وآله از امت خویش، در تسلیم و اطاعت حق:

قُلْ أَغْيِرَ اللَّهُ آتْخِذُ وَلِيًّا ... قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسَلَّمَ ... انعام (۶) ۱۴

لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ. انعام (۶) ۱۶۳

وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ. زمر (۳۹) ۱۲

- تَضَرَّع

۲۰۸. مأموریت دادن خداوند به پیامبر صلی الله علیه وآله، برای یاد او همراه با تضرع:

وَإِذْ كَرَّرَ رَبُّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا ... اعراف (۷) ۲۰۵

۲۰۹. تضرع به درگاه الهی و حاجت خواستن از خداوند، مورد توصیه‌ی خداوند:

وَالِي رَبِّكَ فَارْغَبْ. ۲. انشراح (۹۴) ۸

۲۱۰. هشدار خداوند به محمد صلی الله علیه وآله درباره‌ی غفلت از تضرع به پیشگاه الهی:

وَإِذْ كَرَّرَ رَبُّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً ... وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغٰفِلِينَ. اعراف (۷) ۲۰۵

- تَقَرَّب

۲۱۱. محمد صلی الله علیه وآله، از مقربان در پیشگاه خداوند:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا ... ۳. بقره (۲) ۲۳

... وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا

اللَّهُ تَوَّابًا رَحِيمًا. ۴. نساء (۴) ۶۴

۱. «حنیف» مسلمانی است که از دیگر ادیان به سوی حق گرایش پیدا می‌کند. *لسان العرب*، ج ۳، ص ۳۶۲، «حنف»

۲. گفته شده: آیه‌ی مزبور، پیامبر صلی الله علیه وآله را به تضرع به درگاه الهی دعوت کرده است. *مجمع البیان*، ج ۹ - ۱۰، ص ۷۷۳

۳. اضافی «عید» به ضمیر اسم جلاله، از نوع اضافی تشریفی است و دلالت بر تقرب و عظمت رسول خدا صلی الله علیه وآله می‌کند. *روح المعانی*، ج ۱، جزء ۹، ص ۳۰۹

۴. التفات از خطاب به غیبت، با گفتن «واسْتَغْفِرْ لَهُمُ الرَّسُولُ» بیانگر شأن و عظمت پیامبر صلی الله علیه وآله است. *الکشاف*، ج ۱، ص ۵۲۸

وما كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ... انفال (۸) ۳۳
 ... إِنْ كُنْتُمْ ءَامِنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا ... انفال (۸) ۴۱
 سُبْحٰنَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ ... اسراء (۱۷) ۱
 ... إِنْ فَضَّلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا. اسراء (۱۷) ۸۷
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ ... كهف (۱۸) ۱
 تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ ... فرقان (۲۵) ۱
 أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ... زمر (۳۹) ۳۶
 وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ * ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ * فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ
 عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ. نجم (۵۳) ۷-۱۰

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ ءَايَاتٍ بَيِّنَاتٍ ... الحديد (۵۷) ۹
۲۱۲. سجده و خضوع محمد صلی اللہ علیہ وآلہ بہ پیشگاہ الہی، ماہی تقرّب او بہ خداوند:

كَأَلَّا تَطْغَىٰ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ. علق (۹۶) ۱۹

۲۱۳. تشبیه تقرّب محمد صلی اللہ علیہ وآلہ بہ خدا، بہ اندازہی دو کمان یا کمتر:

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ. نجم (۵۳) ۸ و ۹

- توبه

۲۱۴. پیامبر صلی اللہ علیہ وآلہ بہ، موظّف بہ استغفار و توبه در درگاہ ربوبی:

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا. نصر (۱۱۰) ۳

نیز استغفار محمد صلی اللہ علیہ وآلہ بہ

- توحید

۲۱۵. محمد صلی اللہ علیہ وآلہ بہ، از خداپرستان موحد:

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا آتِبِعُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذَا

وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ. انعام (۶) ۵۶

قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا ... انعام (۶) ۷۱

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. انعام (۶) ۷۹

إِتَّبِعْ مَا وَحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ. انعام (۶) ۱۰۶

أَفَغَيْرَ اللَّهِ ابْتَغَىٰ حَكَمًا ... انعام (۶) ۱۱۴

قُلْ إِنَّمَا هَدَيْتُكُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ * قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ * قُلْ أَغْيَرَ اللَّهُ رِبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ... انعام (٦) ١٦١ - ١٦٤

فَإِنْ تَوَلَّوْا أَقْبَلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ توبه (٩) ١٢٩

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّكُمُ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ * وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. يونس (١٠) ١٠٤ و ١٠٥

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. يوسف (١٢) ١٠٨

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَآبُ. رعد (١٣) ٣٦

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذِّبِينَ. شعراء (٢٦) ٢١٣

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. نمل (٢٧) ٩١

... وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ * وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ ... قصص (٢٨) ٨٧ و ٨٨

قُلْ أَغْيَرَ اللَّهُ تَأْمُرُونِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ * وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَنْ أَشْرَكَ لِيحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ * بَلِ اللَّهُ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ. زمر (٣٩) ٦٤ - ٦٦

قُلْ إِنَّمَا نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ. غافر (٤٠) ٦٦

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا * قُلْ إِنَّمَا لَنَا الْوَجْدُ مِنَ اللَّهِ أَحَدًا وَلَكِنْ أَجِدُ مِنْ دُونِهِ مُلتَحِدًا. جن (٧٢) ٢٠ و ٢٢

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنْتُمْ عِبِدُونَ مَا أَعْبُدُ * وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ * وَلَا أَنْتُمْ عِبِدُونَ مَا أَعْبُدُ. كافرون (١٠٩) ١ - ٥

نيز تبليغ محمد صلى الله عليه وآله اهداف تبليغ محمد صلى الله عليه وآله، توحيد

۲۱۶. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور اعلام موضع سازش ناپذیر عقیدتی و توحیدی خود به مردم:

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ. زمر (۳۹) ۱۱

۲۱۷. محمد صلی الله علیه وآله، از گواهان بر توحید:

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَنْكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ قُلْ لَا أَشْهَدُ انعام (۶) ۱۹

نیز تبلیغ محمد صلی الله علیه وآله، اهداف تبلیغ محمد صلی الله علیه وآله، تنزیه محمد صلی الله علیه وآله و توحید

- توکل

۲۱۸. توصیه‌ی اکید خدا به محمد صلی الله علیه وآله، برای توکل بر خدا در کارها و امور:

... وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ آل عمران (۳) ۱۵۹

... فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ نساء (۴) ۸۱

وإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ... * يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ . انفال (۸) ۶۱ و ۶۴

قُلْ لَنْ يُصِيبَا آلَ مَا كَبَّ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ. توبه (۹) ۵۱

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ توبه (۹) ۱۲۹

... وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ هود (۱۱) ۱۲۳

... قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ردع (۱۳) ۳۰

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ فرقان (۲۵) ۵۸

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ * فإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ * وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ . شعراء (۲۶) ۲۱۴ و ۲۱۶ و ۲۱۷

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ نمل (۲۷) ۷۹

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا . احزاب (۳۳) ۳

... وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ احزاب (۳۳) ۴۸

... قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ. زمر (۳۹) ۳۸

قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ملک (۶۷) ۲۹

^۱ . «حسبی الله» بر معنای توکل دلالت دارد. / المیزان، ج ۹، ص ۴۱۲

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا. مزمل (۷۳) ۹

۲۱۹. تو کُل پیامبر صلی الله علیه و آله بر خداوند، به دلیل ربوبیت او:

... قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَاب. رعد (۱۳) ۳۰

... ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيب. شوری (۴۲) ۱۰

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا. مزمل (۷۳) ۹

- تهجد

۲۲۰. تهجد و شب زنده‌داری پیامبر صلی الله علیه و آله، مورد توجه و آگاهی خداوند:

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ ... مزمل (۷۳) ۲۰

۲۲۱. بیدار شدن از خواب در دل شب، برای تهجد و قرائت قرآن، توصیه‌ی خدا به محمد صلی الله علیه و آله:

يَا أَيُّهَا الْمُرْتَمِلُ * قُمْ أَيْلًا إِلَّا قَلِيلًا * نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا * أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ

الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا. مزمل (۷۳) ۱-۴

- حقایق

۲۲۲. حقایق اسلام و رسالت پیغمبر صلی الله علیه و آله:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ

ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ. یونس (۱۰) ۱۰۸

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ. ق (۵۰) ۵

۲۲۳. تأکید خداوند بر حقایق رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله:

ق وَالْقُرْآنَ الْمَجِيدِ * بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُونَ هَذَا شَيْءٌ

عَجِيبٌ * بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ. ق (۵۰) ۱ و ۲ و ۵

۲۲۴. مخالفت با رسول خدا صلی الله علیه و آله، پس از آگاهی به حقایق آن حضرت، موجب گرفتار شدن

به عذاب جهنم:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا

تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا. نساء (۴) ۱۱۵

۲۲۵. بیان حقایق گمنان شده از تورات و انجیل از سوی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نشانی بر حقایق آن حضرت:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ

وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ. مائده (۵) ۱۵

۲۲۶. انمام حجت خداوند بر حقانیت پیامبر صلی الله علیه وآله:

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ. بقره (۲) ۱۱۹

۲۲۷. کفرورزی، موجب انکار هر گونه معجزه و گواه بر حقانیت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله:

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرطاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ. انعام (۶) ۷

۲۲۸. قسم های الهی به ستاره ها، شب و صبح، برای حقانیت قرآن و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله:

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُوسِ * الْجَوَارِ الْكُنُوسِ * وَالْيَلِيلِ إِذَا عَسَّسَ * وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ * إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ. تکویر (۸۱) ۱۵ - ۲۰

۲۲۹. تأیید حقانیت و روشنی راه پیامبر صلی الله علیه وآله از سوی خداوند:

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ. نمل (۲۷) ۷۹

۲۳۰. منافع قوم یهود، برتر از اعتراف به حقانیت محمد صلی الله علیه وآله در دیدگاه عالمان و پیشوایان آنان:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِعَضُّهُمْ إِلَى بَعْضٍ قَالُوا اتَّخَذُوا آلَهُمُ بَمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ. بقره (۲) ۷۶

۲۳۱. انکار حقانیت رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در حکم کفر به خداوند:

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ * وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ ... * وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ. مائده (۵) ۸۳ و ۸۴ و ۸۶

۲۳۲. سوگند خداوند به قرآن حکیم، برای اثبات حقانیت رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله:

وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ * إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. یس (۳۶) ۲ و ۳

۲۳۳. سوگند خداوند به دیدنی ها و نادیدنی ها، برای اثبات حقانیت پیامبر صلی الله علیه وآله:

فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ * وَمَا لَا تُبْصِرُونَ * إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ. حاقه (۶۹) ۳۸ - ۴۰

۲۳۴. اطمینان پیامبر صلی الله علیه وآله به حقانیت راه خود، مقتضی توکل او به خدا:

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ. نمل (۲۷) ۷۹

^۱ بنا بر روایتی از امام باقر علیه السلام این آیه درباره ی قومی از یهود است. مجمع البیان، ج ۱ - ۲، ص ۲۸۶

^۲ بنا بر يك احتمال، «رسول کریم» پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله است. مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰، ص ۲۵۵

۲۳۵. تغییر قبله از بیت المقدس به کعبه، اتمام حجتی از سوی خدا جهت اثبات حقایقت

پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله:

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّهُمْ عَن قِبَلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ... * وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنْقَلِبُ عَلَيَّ وَعَقِيهِ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَيَّ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ أَيْمَنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ. ۱ بقره (۲) ۱۴۲ و ۱۴۳

وَمِن حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ ... ۲ بقره (۲) ۱۵۰

۲۳۶. شهادت علمای اهل کتاب در عصر بعثت بر حقایقت پیامبر صلی الله علیه وآله:

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ. ۲ رعد (۱۳) ۴۴

۲۳۷. استفاده نکردن از غذا، راه نرفتن در بازارها، داشتن گنج و باغ، نشانه‌های صدق و

حقایقت پیامبر صلی الله علیه وآله از دیدگاه مشرکان:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا * وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا * قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا * وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا * أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا. فرقان (۲۵) ۴ - ۸

۲۳۸. تلاش پیشوایان بنی قریظه برای کتمان حقایقت رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِعَضُّهُمْ إِلَيَّ بَعْضٌ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ. ۳ بقره (۲) ۷۶

۱. این آیهی شریفه درباره‌ی تغییر قبله از بیت المقدس به سوی کعبه است. مجمع البیان، ج ۱ - ۲، ص ۴۱۲

۲. مراد از «من عنده علم الكتاب» علمای اهل کتاباند. الکشاف، ج ۲، ص ۵۳۶

۳. بنا بر قولی، آیهی شریفه درباره‌ی یهود بنی قریظه است. مجمع البیان، ج ۱ - ۲، ص ۲۸۶

۲۳۹. نقش مؤثر اندیشه و خردمندی، در راهیابی به حقایق پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله:

... وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشْرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ ... * بَلْ قَالُوا أَضْغَثٌ أَحْلَمٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ... * وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحَىٰ إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ * لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ. ^۱ انبیاء (۲۱) و ۳ و ۵ و ۷ و ۱۰

۲۴۰. یهود و نصارا، خواهان سخن گفتن خداوند با آنان، درباره‌ی حقایق پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله:

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَبَهتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ. ^۲ بقره (۲) و ۱۱۸

۲۴۱. بیان حقایق پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، امانتی الهی در دست اهل کتاب:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ... ^۳ نساء (۴) و ۵۸

۲۴۲. کفر پیشگان عصر بعثت، خواستار معجزه‌ای جز قرآن، بر حقایق محمد صلی الله علیه وآله:

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ... انعام (۶) و ۳۷

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ... يونس (۱۰) و ۲۰

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ... رعد (۱۳) و ۷

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ ... طه (۲۰) و ۱۳۳

۲۴۳. گواه طلبی مشرکان از پیامبر صلی الله علیه وآله در تأیید حقایق آن حضرت:

^۱ آیه‌ی شریفه می‌تواند پاسخی باشد به درخواست بهانه‌جویانه‌ی مشرکان از پیامبر صلی الله علیه وآله مبنی بر آوردن معجزه‌ای برای اثبات حقایق خویش؛ یعنی اگر آنان تعقل کنند خواهند فهمید که قرآن معجزه‌ی پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله است. گفتنی است تأکید بر این حقیقت با «لام» قسم و حرف تحقیق «لقد» مؤید همین برداشت است.

^۲ در آیه‌ی ۱۱۳، مشرکان با تعبیر «الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ» در قبال یهود و نصارا مطرح شده‌اند و در آیه‌ی مورد بحث، مشرکان با همان تعبیر در برابر «الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ» قرار گرفته‌اند. از این مقایسه معلوم می‌شود مقصود از «الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ» یهود و نصارا است.

^۳ منظور از امانت، تنها امانت‌های مالی نیست، بلکه شامل امانت‌های معنوی، از قبیل علوم و معارف حقّه، که باید به اهلیت برسد نیز می‌شود. یهود، وقتی امانت‌های الهی به دست‌شان سپرده شد خیانت کردند و با علم به این که دین خدا، توحید است و همانی است که پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله به آن دعوت می‌کند و پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله همان است که تورات و انجیل بشارت او را داده، با این حال، او را کتمان کردند. *المیزان*، ج ۴، ص ۳۷۸

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ... انعام (۶) ۱۹

۲۴۴. ارایه‌ی معجزه‌ای محسوس و قابل رؤیت، توقع مشرکان از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌جهت اثبات درستی ادعای نبوت و حقایق آن حضرت:

أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا
مَسْحُورًا. فرقان (۲۵) ۸

۲۴۵. حقایق پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و ارتباط او با وحی، امری ثابت شده برای منافقان:

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ ... توبه (۹) ۶۴

۲۴۶. نازل نشدن عذاب الهی به علت اهانت‌های منافقان و یهودیان به آنان، دلیل عدم حقایق آن حضرت در نظر آنان:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَجَّوْنَ بِالْآثِمِ
وَالْعُدُونِ وَمَعْصَيْتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءَ وَكَّ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي
أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ ... مجادله (۵۸) ۸

۲۴۷. اطمینان یهودیان عصر بعثت به حقایق پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله و انطباق علایم پیامبر موجود در کتاب آسمانی آنان بر آن حضرت:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِعَضُدِهِمْ إِلَى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا
فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ. بقره (۲) ۷۶
إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ
أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعِينُونَ. بقره (۲) ۱۵۹

- خوف از خدا

۲۴۸. شایسته بودن خوف پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله از خدا، نه از مردم، در ماجرای ازدواج با همسر پسرخوانده‌ی خود (زید):

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي
فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا
وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَاهُمْ إِذَا قَضَوْا
مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا. احزاب (۳۳) ۳۷

۲۴۹. یاد خدا با تضرع و خوف، از فرمان‌های خدا به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله:

وَإِذْ كَرَّمَكَ رَبِّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً ... اعراف (۷) ۲۰۵

- رکوع

۲۵۰. رکوع بسیار، از اوصاف حضرت محمد صلی الله علیه وآله:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا
رُكَّعًا ...^۱ فتح (۴۸) ۲۹

۲۵۱. رکوع حضرت محمد صلی الله علیه وآله، از اوصاف آن حضرت در تورات و انجیل:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وَجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ
فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ ... فتح (۴۸) ۲۹

۲۵۲. رکوع پیامبر صلی الله علیه وآله برای جلب رضایت پروردگار:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ... فتح (۴۸) ۲۹

۲۵۳. رکوع و سجود پیامبر صلی الله علیه وآله، عالی ترین جلوه‌ی نیایش و عبودیت در برابر خداوند:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ...^۲ فتح (۴۸) ۲۹

۲۵۴. اخلاص پیامبر صلی الله علیه وآله در رکوع:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ... فتح (۴۸) ۲۹

۲۵۵. دعای پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در حال رکوع، برای جلب تفضلات و نعمت‌های الهی:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ... فتح (۴۸) ۲۹

۲۵۶. رکوع محمد صلی الله علیه وآله و پیروانش در برابر خداوند، نمودی آشکار از عمل صالح:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا

^۱ بنا بر احتمالی، «محمد» مبتدا، «رسول الله» تابع، بدل یا عطف بیان آن و «والَّذِينَ مَعَهُ» عطف بر «محمد» و «أَشِدَّاءُ...» خبر آن است. روح المعانی، ج ۱۴، جزء ۲۶، ص ۱۸۶؛ المیزان، ج ۱۸، ص ۲۹۹ بنا بر این، اوصاف ذکر شده مربوط به پیامبر صلی الله علیه وآله و اصحاب او است.

^۲ ذکر رکوع و سجود از میان همه‌ی عبادات، گویای برتری این دو حالت نسبت به سایر حالت‌ها است.

يَتَّغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضُونًا... وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ... فتح (٤٨) ٢٩

٢٥٧. ركوع پیامبر صلی الله علیه وآله در پی دارندهی مغفرت الهی برای حضرت:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَتَّغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضُونًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْرَهُ فَزَرَّهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سَوَابِقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا. فتح (٤٨) ٢٩

٢٥٨. ركوع پیامبر صلی الله علیه وآله زمینه ساز بهره مندی آن حضرت از پاداش بزرگ خداوند:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَتَّغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضُونًا... وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا. فتح (٤٨) ٢٩

— سجده

٢٥٩. مداومت پیامبر صلی الله علیه وآله بر سجده کردن و عبادت خداوند:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا... فتح (٤٨) ٢٩

٢٦٠. وصف پیامبر صلی الله علیه وآله در تورات، به سجده کردن برای خداوند:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا... سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ... فتح (٤٨) ٢٩

٢٦١. وصف پیامبر صلی الله علیه وآله در انجیل، به سجده کردن برای خداوند:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا... سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ... فتح (٤٨) ٢٩

^١ بنا بر قولی «محمد» مبتدا «رسول الله» تابع آن «والَّذِينَ مَعَهُ» عطف بر «محمد» و «اشداء على الكفار» تا آخر خبر آن است. روح المعانی، ج ١٤، جزء ٢٦، ص ١٨٦

^٢ بنا بر احتمالی، اوصاف ذکر شده برای پیامبر صلی الله علیه وآله و صحابه در هر دو کتاب تورات و انجیل آمده است. مجمع البیان، ج ٩ - ١٠، ص ١٩٢

۲۶۲. سجده برای خداوند در پاسی از شب، دارای اهمیت بسزا برای پیامبر صلی الله علیه وآله:

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا. انسان (۷۶) و ۲۶

۲۶۳. نزول قرآن بر پیامبر صلی الله علیه وآله، مستلزم اختصاص دادن پاسی از شب برای سجده در برابر خداوند به وسیله حضرت:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا * فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ ... * وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ ... انسان (۷۶) و ۲۳ و ۲۴ و ۲۶

۲۶۴. سجده پیامبر صلی الله علیه وآله برای خداوند، زمینه ساز جلب حمایت الهی از آن حضرت در برابر استهزاگران:

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ * الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ * وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ * فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ. حجر (۱۵) ۹۵ - ۹۸

۲۶۵. اختصاص پاسی از شب برای سجده در برابر خداوند از سوی پیامبر صلی الله علیه وآله، نمودی از دنیاگریزی و آخرت اندیشی حضرت:

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ ... * إِنَّ هَؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا. انسان (۷۶) و ۲۶ و ۲۷

۲۶۶. آشکار بودن علایم سجده در چهره پیامبر صلی الله علیه وآله:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ... فتح (۴۸) و ۲۹

۲۶۷. سجده پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله برای خداوند، راهی برای مقاومت در برابر دشمنان کینه توز:

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ * الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ * وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ * فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ. حجر (۱۵) ۹۵ - ۹۸

أَرَأَيْتَ الْآذِيَ يَنْهَى * عَبْدًا إِذَا صَلَّى * أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى * أَوْ أَمَرَ بِالْتَّقْوَى * أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى * أَلَمْ يَعْلَمِ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى * كَلَّا لَنْ يَنْتَهَى

^۱ . از تقدیم «و من اللیل...» استفاده می شود که سجده در شب، اهمیت بیشتری دارد.

كَلَّا لَا تُطِيعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ. علق (۹۶) ۹ - ۱۹

۲۶۸. سجده‌ی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله در برابر خداوند، سبب تقرب ایشان به درگاه الهی:

كَلَّا لَا تُطِيعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ. علق (۹۶) ۱۹

۲۶۹. توصیه‌ی خداوند به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله مبنی بر سجده نمودن آن حضرت در پی دلتنگی از رفتار استهزاگران:

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ * الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ *
وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ * فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ.
حجر (۱۵) ۹۵ - ۹۸

۲۷۰. توصیه‌ی خداوند به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله به سجده و کرنش نمودن آن حضرت برای خداوند:

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ. حجر (۱۵) ۹۸

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبِرَ السُّجُودِ. ق (۵۰) ۴۰

كَلَّا لَا تُطِيعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ. علق (۹۶) ۱۹

۲۷۱. توصیه‌ی خداوند به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله برای تسبیح پروردگار، پس از سجده‌های خود:

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبِرَ السُّجُودِ. ق (۵۰) ۴۰

۲۷۲. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله مورد لطف و عنایت خاص خداوند، هنگام سجده‌هایش:

الَّذِي يَرُكَ حِينَ تَقُومُ * وَتَقَابُكُ فِي السَّجْدِ. شعراء (۲۶) ۲۱۸ و ۲۱۹

۲۷۳. لطف و عنایت خداوند به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله به هنگام سجده‌هایش، برخاسته از شنوایی و علم او:

الَّذِي يَرُكَ حِينَ تَقُومُ * وَتَقَابُكُ فِي السَّجْدِ * إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ. شعراء (۲۶) ۲۱۸ - ۲۲۰

- شکر

۲۷۴. شکر و سپاس‌گزاری پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله به درگاه الهی، با اقامه‌ی نماز، در برابر نعمت کوثر:

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ * فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. ^۲ کوثر (۱۰۸) ۱ و ۲

^۱ . طبق روایتی از امام صادق علیه‌السلام؛ مقصود از «ادبار السجود» نماز وتر در آخر شب است تفسیر شبر، ص ۵۲ که بیان می‌کند پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله بخشی از شب را به سجده سپری می‌کرد.

^۲ . خداوند متعال، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله را به شکر در برابر نعمت بزرگ [کوثر] امر فرمود. (مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰، ص ۸۳۷)

۲۷۵. **شکر پیامبر** صلی الله علیه وآله در برابر نعمت‌های خداوند، با قربانی به درگاه پروردگار:

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ * فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. کوثر (۱۰۸) و ۱ و ۲

۲۷۶. **شکر و سپاس‌گزاری پیامبر** صلی الله علیه وآله به درگاه پروردگار، در پی بهره‌مندی از امدادها و الطاف الهی، با ابتهال و تضرع و دعا:

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ * وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ * أَلَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ * وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ * فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا * إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا * فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ. انشراح (۹۴) ۱-۷

۲۷۷. **بهره‌مندی پیامبر** صلی الله علیه وآله از نعمت کوثر، موجب و وادار سازنده‌ی آن حضرت، به شکر و سپاس به درگاه پروردگار:

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ * فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. کوثر (۱۰۸) و ۱ و ۲

۲۷۸. **شکر پیامبر** صلی الله علیه وآله به درگاه الهی، با ابتهال و تضرع و راز و نیاز، مورد توصیه‌ی خداوند به آن حضرت:

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ * وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ * أَلَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ * وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ * فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا * إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا * فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ * وَاللَّيْلِ رَبِّكَ فَارْغَبْ. انشراح (۹۴) ۱-۸

- عبودیت

۲۷۹. **عبودیت پیامبر** صلی الله علیه وآله زمینه‌ی شایستگی وی برای انذار مردم:

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا. فرقان (۲۵) ۱

۲۸۰. **عبودیت پیامبر** صلی الله علیه وآله نزد خداوند، صفتی بس مهم و ارزشمند برای او:

سُبْحٰنَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ ... اسراء (۱۷) ۱

۲۸۱. **عبودیت پیامبر** صلی الله علیه وآله، رمز شایستگی آن حضرت برای معراج و مشاهده‌ی آیات مهم الهی:

سُبْحٰنَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي

^۱ «فإذا فرغت فانصب»، یعنی هرگاه از عبادتی مانند تبلیغ وحی فارغ شدی به عبادت دیگر پرداز ؛ جهت شکر نعمت‌هایی که بر تو شمرده‌ایم. روح المعانی، ج ۱۶، جزء ۱۶، ص ۳۰۷

برکنا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ. اسراء (۱۷) ۱

۲۸۲. نقش عبودیت پیامبر صلی الله علیه وآله در نایل شدن آن حضرت به مقام رسالت و نزول قرآن بر ایشان:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ ... بقره (۲) ۲۳
وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمْسَهُ ... إِنْ كُنْتُمْ ءَامَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ

عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقِي الْجَمْعَانِ ... انفال (۸) ۴۱

... أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ ... كهف (۱۸) ۱

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا. فرقان (۲۵) ۱

فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ. نجم (۵۳) ۱۰

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ... الحديد (۵۷) ۹

۲۸۳. محمد صلی الله علیه وآله، عبد خدا و دارای مقامی والا در بندگی او:

... مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا ... بقره (۲) ۲۳

... وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا ... انفال (۸) ۴۱

... أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ ... كهف (۱۸) ۱

... عَلَىٰ عَبْدِهِ ... فرقان (۲۵) ۱

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ.

زمر (۳۹) ۳۶

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ

بِكُمْ لَرَّءُوفٌ رَّحِيمٌ. الحديد (۵۷) ۹

وَإِنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا. جن (۷۲) ۱۹

عَبْدًا إِذَا صَلَّى. علق (۹۶) ۱۰

۲۸۴. محمد صلی الله علیه وآله، در عین رفعت مقام و عروج به معراج، عبد و بندهی خدا:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي

برکنا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا ... اسراء (۱۷) ۱

۲۸۵. عبودیت، عالی ترین مقام محمد صلی الله علیه وآله، در اوج تقرب به خداوند:

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى * فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ. نجم (۵۳) ۸ و ۱۰

۲۸۶. محمد صلی الله علیه وآله، بندهی برگزیدهی خدا، برای بهره مندی از هدایت ویژهی قرآن:

... وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نَوْرًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا ... شوری (۴۲) ۵۲

۲۸۷. **محمد** صلی الله علیه وآله، عبد و بنده‌ی مورد تکریم خدا، با ارسال آیات آسمانی بر او:

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ حدید (۵۷) ۹

۲۸۸. **عبودیت ابراهیم** علیه السلام، الگویی برای عبودیت محمد صلی الله علیه وآله:

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا إِبْرَاهِيمَ وَاسْحَقْ وَيَعْقُوبَ أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَرِ. ص (۳۸) ۴۵

۲۸۹. **عبودیت اسحاق** علیه السلام، الگویی برای عبودیت محمد صلی الله علیه وآله:

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا ... وَاسْحَقْ ص (۳۸) ۴۵

۲۹۰. **عبودیت یعقوب** علیه السلام، توصیه‌ی سازنده‌ای برای عبودیت محمد صلی الله علیه وآله:

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا ... وَيَعْقُوبَ ص (۳۸) ۴۵

۲۹۱. **محمد** صلی الله علیه وآله، از بندگان خدا و بهره‌مند از فضل و بخشش خاص او:

... أَنْ يُنَزِّلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ بقره (۲) ۹۰

۲۹۲. **نزول آیات تاریخ پیامبران به امر خدا، وسیله‌ای برای تقویت روحیه‌ی عبادی محمد** صلی الله علیه وآله:

... فَأَعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۱. مریم (۱۹) ۶۵

- قرب

۲۹۳. **مقام قرب پیامبر** صلی الله علیه وآله نزد خدا، در تشبیه به اندازه دو کمان:

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ * فَوُحِيَ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ. نجم (۵۳) ۸ - ۱۰

قرآن و فضایل اجتماعی پیامبر اعظم صلی الله علیه وآله

- ادب

۲۹۴. **سفارش خداوند به رفتار مؤذبان‌هی محمد** صلی الله علیه وآله با مؤمنان و سلام کردن به آنان:

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ

الرَّحْمَةَ انعام (۶) ۵۴

۲۹۵. **پیامبر** صلی الله علیه وآله، موظف به رعایت ادب، به هنگام مناظره و استدلال با مخالفان:

أَدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجِدْ لَهُمِ بِلَاغًا هِيبًا

أَحْسَنُ نحل (۱۶) ۱۲۵

^۱ . تاریخ پیامبرانی چون عیسی، ابراهیم، موسی، اسماعیل و ادریس علیهم السلام قبل از آیه‌ی مزبور ذکر شده است.

۲۹۶. سفارش خداوند به پیامبر صلی الله علیه وآله، مبنی بر رعایت ادب و قدردانی از پرداخت کنندگان زکات:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ... توبه (۹) ۱۰۳

۲۹۷. تعلیم ادب دریافت وحی به محمد صلی الله علیه وآله، از جانب خدا:

... وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ ... طه (۲۰) ۱۱۴

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ * إِنْ عَلَيْنَا جَمْعُهُ وَقُرْآنُهُ * فَإِذَا قَرَأَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ.

قیامت (۷۵) ۱۶ - ۱۸

- استقامت

۲۹۸. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور استقامت در ابلاغ دین و گسترش توحید:

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ ... هود (۱۱) ۱۱۲

قُلْ يَاقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَمِلْتُ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ. زمر (۳۹) ۳۹

... وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ ... شوری (۴۲) ۱۵

۲۹۹. استقامت محمد صلی الله علیه وآله در برابر دشمنان، بر اثر امداد الهی:

وَلَوْلَا أَنْ تَبَتَّنَا لَقَدْ كِدْتَ تَرَكُنَ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا. اسراء (۱۷) ۷۴

۳۰۰. محمد صلی الله علیه وآله، موظف به ثبات قدم و استقامت در برابر دشمنان:

قُلْ يَاقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَمِلْتُ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ

الدَّارِ ... انعام (۶) ۱۳۵

وَلَوْلَا أَنْ تَبَتَّنَا لَقَدْ كِدْتَ تَرَكُنَ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا * إِذَا لَادَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ

وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا. اسراء (۱۷) ۷۴ و ۷۵

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ

وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا. فرقان (۲۵) ۳۲

فَلَا تَطْعِ الْمُكَلِّبِينَ * وَذَوَا أَلْهِنٍ فَيُهِنُونَ * وَلَا تَطْعِ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ. قلم (۶۸) ۸ - ۱۰

نیز تقویت روحیه‌ی محمد صلی الله علیه وآله

۳۰۱. ترغیب و تشویق پیامبر صلی الله علیه وآله، از ناحیه‌ی خداوند، به استقامت در اجرای رسالت، به

رغم مخالفت با وی:

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ ... آل عمران (۳) ۱۸۴

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوْحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا
فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَقِيبَةَ لِلْمُتَّقِينَ. هود (۱۱) ۴۹

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَى بِرَبِّكَ هَادِيًا
وَنَصِيرًا. فرقان (۲۵) ۳۱

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ. فاطر (۳۵) ۴
وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ
وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ. فاطر (۳۵) ۲۵

نیز پاداش محمد صلی الله علیه وآله

- اسوه بودن

۳۰۲. محمد صلی الله علیه وآله، اسوه‌ی نیکو برای مسلمانان:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ... احزاب (۳۳) ۲۱

۳۰۳. محمد صلی الله علیه وآله، اسوه‌ای شایسته برای موحدان و آخرت‌طلبان:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ... احزاب (۳۳) ۲۱

۳۰۴. پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله، الگویی شایسته در صبر و شکیبایی:

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ... احقاف (۴۶) ۳۵

۳۰۵. پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله، اسوه‌ای برای امت اسلام:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ أُمَّةٍ وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ
شَهِيدًا... بقره (۲) ۱۴۳

۳۰۶. پیامبر صلی الله علیه وآله، اسوه‌ای برای جهاد در راه خدا:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ... احزاب (۳۳) ۲۱

۱. «شاهد»، چه به معنای شاهد اعمال و چه به معنای حجت، ملاک و معیار و الگو بودن پیامبر صلی الله علیه وآله را می‌رساند.
مجمع البيان، ج ۱ - ۲، ص ۴۱۶

۲. با توجه به سیاق آیات، که مربوط به غزوه‌ی احزاب است، معلوم می‌شود اسوه بودن پیامبر صلی الله علیه وآله در جهاد
است. مجمع البيان، ج ۷ - ۸، ص ۵۴۸

- اطعام

۳۰۷. **اطعام محمد** صلی الله علیه وآله به مؤمنان، به صورت ولیمه‌ی ازدواج با زینب:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَظِيرٍ
إِنَّهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَسِينٍ لِخَدِيثٍ ...^۱

احزاب (۳۳) ۵۳

- امانتداری

۳۰۸. **امانتداری پیامبر** صلی الله علیه وآله، در جمع آوری و تقسیم غنایم:

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَعْلَلَّ مَن يَعْلَلٌ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ...^۲ آل عمران (۳) ۱۶۱

۳۰۹. **امانتداری پیامبر** صلی الله علیه وآله در تبیین و ابلاغ وحی به مردم:

وَمَا صَاحِبِكُمْ بِمَجْنُونٍ * وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ.^۳ تکویر (۸۱) ۲۲ و ۲۴

- امر به معروف

۳۱۰. **پیامبر اکرم** صلی الله علیه وآله، از آمران به معروف:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي ... يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ اعراف (۷) ۱۵۷

۳۱۱. **امر به معروف**، از نشانه‌های ذکر شده برای پیامبر صلی الله علیه وآله در تورات و انجیل:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ
وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ اعراف (۷) ۱۵۷

۳۱۲. **امر به معروف**، از وظایف پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ. اعراف (۷) ۱۹۹

- انفاق

۳۱۳. **پیامبر** صلی الله علیه وآله، موظف به انفاق مال به ذوی القربی و نیازمندان و در راه ماندگان:

وَأَتْ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ اسراء (۱۷) ۲۶

فَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ روم (۳۰) ۳۸

^۱ . با توجه به شأن نزولی است که درباره آیه آمده است. مجمع البیان، ج ۷ - ۸ ، ص ۵۷۴

^۲ . در شأن نزول آیه آورده‌اند: در غزوه‌ی بدر، قطیفه‌ی سرخی از غنایم گم شد. برخی گفتند: پیامبر صلی الله علیه وآله برداشته است، آیه‌ی مزبور نازل شد. مجمع البیان، ج ۱ - ۲ ، ص ۸۷۲

^۳ . مقصود از «و ما هو علی الغیب بضنین» نفی اتهام از پیامبر صلی الله علیه وآله نسبت به هرگونه خیانتی است. مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰ ، ص ۶۷۸

- تبری

۳۱۴. بیزاری محمد صلی الله علیه وآله، از مشرکان:

بِرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ * وَأَذْنُ مِنَ اللَّهِ
وَرَسُولِهِ ... أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ ... توبه (۹) و ۳

۳۱۵. بیزاری محمد صلی الله علیه وآله، از رفتار مشرکان:

وَإِنْ كَذَّبُواكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ... وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ. يونس (۱۰) ۴۱
فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ. شعراء (۲۶) ۲۱۶

۳۱۶. تبری و بیزاری پیامبر صلی الله علیه وآله، از معبودان مشرکان:

قُلْ أَىُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ... قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَحْدٌ وَإِنِّى
بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ. انعام (۶) ۱۹

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ * وَلَا أَنَا
عَابِدٌ مِمَّا عَبَدْتُمْ * وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ * لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ الْكَافِرِينَ (۱۰۹) ۱-۶

۳۱۷. پیامبر صلی الله علیه وآله، انسانی موحد و به دور از شرک:

... قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَحْدٌ وَإِنِّى بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ. انعام (۶) ۱۹

قُلْ إِنِّى نَهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَ كُمْ قَدْ ضَلَلْتُمْ إِذَا
وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ. انعام (۶) ۵۶

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِى شَكٍّ مِنْ دِينِى فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِى يَتَوَفَّكُمُ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. يونس (۱۰) ۱۰۴

قُلْ ... وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. يوسف (۱۲) ۱۰۸

... قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَآبُ. رعد (۱۳) ۳۶

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وِلىٌّ
مِنَ الدُّنْيِ وَكَبِيرُهُ تَكْبِيرًا. اسراء (۱۷) ۱۱۱

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ
وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ. قصص (۲۸) ۸۸

قُلْ أَغْيَرَ اللَّهُ تَأْمُرُونِى أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ * وَلَقَدْ أُوحِىَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ
لَنْ أَشْرَكَكَ لِيَحْبِطَنَّ عَمَلُكَ وَلِتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ. زمر (۳۹) ۶۴ و ۶۵

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي
 وَأُمِرْتُ أَنْ أُسَلِّمَ لِلرَّبِّ الْعَلَمِينَ. غافر (٤٠) ٦٦
 قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. جن (٧٢) ٢٠
 قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنْتُمْ عِبِدُونَ مَا أَعْبُدُ * وَلَا أَنَا
 عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ. كافرون (١٠٩) ١-٤

٣١٨. برائت پیامبر صلی الله علیه وآله از شرک

... قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَحِدٌ وَأَنْتَى بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ. انعام (٦) ١٩

نیز محمد صلی الله علیه وآله و مشرکان

- تحیت

٣١٩. پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله، موظف به پیشی جستن در اسلام و تحیت بر مؤمنان:

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ انعام (٦) ٥٤

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى ءاللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ. نمل (٢٧) ٥٩

٣٢٠. فرستادن سلام و تحیت بر رسولان الهی، رهنمود خداوند به پیامبر صلی الله علیه وآله:

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى نمل (٢٧) ٥٩

- تواضع

٣٢١. محمد صلی الله علیه وآله، موظف به تواضع و برخورد فروتنانه با مؤمنان:

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ انعام (٦) ٥٤

... وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ. حجر (١٥) ٨٨

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. شعراء (٢٦) ٢١٥

- حسن خلق

٣٢٢. پیامبر صلی الله علیه وآله، دارای اخلاقی خوش و به دور از هر گونه سنگدلی و خشونت:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ
 حَوْلِكَ آل عمران (٣) ١٥٩

٣٢٣. برخورداری پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله، از حسن خلق و خوی والا:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ
 عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ آل عمران (٣) ١٥٩

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ. قلم (۶۸) ۴

۳۲۴. حسن خلق پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله آمیخته با سرشت آن حضرت:

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ. قلم (۶۸) ۴

۳۲۵. خوش خلقی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله از روش های تربیتی آن حضرت:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ... آل عمران (۳) ۱۵۹

... وَجَدَلَهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ... * ... وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ. نحل (۱۶) ۱۲۵ و ۱۲۷

۳۲۶. رحمت الهی، تنها سر چشمه و منشأ نرمخویی و حسن خلق پیامبر صلی الله علیه وآله با مردم:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ. آل عمران (۳) ۱۵۹

۳۲۷. رعایت حسن خلق با مؤمنان، توصیه‌ی خداوند به پیامبر صلی الله علیه وآله:

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ. حجر (۱۵) ۸۸

۳۲۸. برخورداری پیامبر صلی الله علیه وآله از منش و خلق و خوی والا، عاملی مهم در جذب مردم به دین:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ... آل عمران (۳) ۱۵۹

۳۲۹. حسن خلق والای پیامبر صلی الله علیه وآله و اکنش آن حضرت در برابر تهمت‌ها و افتراهای مخالفان:

مَا آتَتْ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ * وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ. قلم (۶۸) ۲ و ۴

- خاتمیت

۳۳۰. محمد صلی الله علیه وآله رسول خدا و خاتم پیامبران:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ... وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ... احزاب (۳۳) ۴۰

^۱ «خُلُق» ملکه‌ای نفسانی است که افعال به آسانی بر اساس آن صادر می‌شود. *المیگز ان*، ج ۱۹، ص ۳۶۹، یا به تعبیر بعضی، «خُلُق» جایی گفته می‌شود که انجام دادن کاری به صورت عادت درآمده باشد. (*النَّبِیان*، ج ۱۰، ص ۷۵)

۳۳۱. **عمومیت رسالت محمد** صلی الله علیه وآله نسبت به همه‌ی جهانیان و ختم نبوت به ایشان:

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدْهُمْ أَقْتَدَهُ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَى
لِلْعَالَمِينَ. انعام (۶) ۹۰

۳۳۲. **انذار مردم در طول تاریخ، هدف از نزول قرآن بر پیامبر** صلی الله علیه وآله:

قُلْ ... وَأَوْحَىٰ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنَ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ انعام (۶) ۱۹

۳۳۳. **پایان یافتن شرایع الهی با شریعت محمد** صلی الله علیه وآله:

قُلْ ءَأَمَّنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ * وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ
الْخَاسِرِينَ. آل عمران (۳) ۸۴ و ۸۵

۳۳۴. **محمد** صلی الله علیه وآله فرستاده‌ی خدا همراه با هدایت و دین حق برای پایان دادن به ادیان دیگر:

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ
الْمُشْرِكُونَ. توبه (۹) ۳۳

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ
الْمُشْرِكُونَ. صف (۶۱) ۹

۳۳۵. **خاتمیت دین محمد** صلی الله علیه وآله نسبت به ادیان دیگر:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ آل عمران (۳) ۱۹

۱. آیه دلالت دارد که پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله برای همه‌ی جهانیان مبعوث شده و نبوت به ایشان پایان یافته است.
مجمع البیان، ج ۳ - ۴، ص ۵۱۴

۲. عموم «و اوحی...» دلالت دارد بر شمول رسالت آن حضرت به وسیله‌ی قرآن نسبت به تمامی کسانی که
پیام آن حضرت را چه در دوران آن حضرت و چه پس از آن تا قیامت بشنوند. *المیزان*، ج ۷، ص ۳۹

۳. مقصود از «دین الله» اسلام است. (روح المعانی، ج ۳، جزء ۳، ص ۳۴۵؛ تفسیر التحریر و التنویر، ج ۳، جزء ۳،
ص ۳۰۱) در آیه‌ی بعد می‌فرماید: «هر کس غیر اسلام را انتخاب کند، از او پذیرفته نیست»، که لازمه‌ی آن دوام اسلام و خاتمیت نبوت
حضرت محمد صلی الله علیه وآله است.

۴. لازمه‌ی غلبه‌ی اسلام بر همه‌ی ادیان این است که پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله آخرین پیامبر و دین اسلام آخرین دین باشد.

۵. آیه‌ی مزبور إشعار دارد که ادیان دیگر، غیر اسلام، به مرتبه‌ای از کمال و صلاحیت برای عموم انسان‌ها و
دوام نرسیده بودند و از طرفی، ادیان غیر اسلام دستخوش تحریف گردیده‌اند؛ همچنین آیه گویای این مطلب است که اسلام از تحریف و
تغییر منزّه است (تفسیر التحریر و التنویر، ج ۳، جزء ۳، ص ۱۹۷) و لازمه‌ی این مطلب، خاتمیت نبوت پیامبر اسلام
صلی الله علیه وآله می‌باشد.

... الْيَوْمَ يَسُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ... مائده (۵) ۳
وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ ... انعام (۶) ۱۱۵
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ. توبه (۹) ۳۳
وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ. انبياء (۲۱) ۱۰۷
مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ... وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ... احزاب (۳۳) ۴۰
وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ... سبأ (۳۴) ۲۸
إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَأَنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ * لَا يَأْتِيهِ الْبَطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ. فصلت (۴۱) ۴۱ و ۴۲
شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ. شوری (۴۲) ۱۳
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ. صفت (۶۱) ۹

۳۳۶. به پایان رسیدن بعثت پیامبران، با بعثت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله:
تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا. فرقان (۲۵) ۱

۱ . مقصود از «کلمت ربك» در آیهی یاد شده، قرآن می باشد مجمع البیان، ج ۳ - ۴ ، ص ۵۴۷ و مقتضای تمام بودن آن این است که وحی و نبوت به پایان رسیده است.

۲ . بنا بر يك احتمال، مقصود از «كافة للناس» عموم مردم، اعم از عرب، عجم و ساير امت هاست مجمع البیان، ج ۷ - ۸ ، ص ۶۱۱ و لازمهی مفاد آیه، خاتمیت رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می باشد.

۳ . بنا بر احتمالی، مقصود از «ولا من خلفه ...» این است که پس از آن، کتاب دیگری که ناسخ آن باشد، نمی آید ... و تا روز قیامت حجت بر مکلفان است مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰ ، ص ۲۳؛ بنابراین، می توان از آیه استفاده کرد که نبوت به پایان رسیده و پس از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله پیامبر دیگری نخواهد آمد.

۴ . مقصود از «العالمین» تمامی امت هاست. تفسیر التحریر و التنویر، ج ۱۸، جزء ۹، ص ۳۱۷ از مفهوم آیه استفاده می شود که پس از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، پیامبر دیگری نخواهد آمد و آن حضرت «خاتم النبیین» است.

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا * فَلَا تُطْعِ الْكَافِرِينَ وَجَهْدُهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا.^۱
فرقان (۲۵) و ۵۱ و ۵۲

۳۳۷. خاتمیت محمد صلی الله علیه و آله نشأت گرفته از علم گسترده‌ی خداوند:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا. احزاب (۳۳) ۴۰

۳۳۸. ظهور پیامبر خاتم - حضرت محمد صلی الله علیه و آله - و نزول قرآن، از نشانه‌های قیامت:

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرُهُمْ. محمد (۴۷) ۱۸

۳۳۹. رسالت پیامبر صلی الله علیه و آله، برای همه‌ی زمان‌ها و همه‌ی نسل‌ها:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ * وَآخِرِينَ مِّنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. جمعه (۶۲) ۲ و ۳

- خیر خواهی

۳۴۰. خیر خواهی پیامبر صلی الله علیه و آله در گوش فرادادن به سخنان مردم، در جهت منافع آنان:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أَدْنَىٰ أَدْنَىٰ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ

^۱ آیه‌ی مزبور ولو شئنا ... خطاب به پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید: اگر می‌خواستیم زحمت انذار کردن همه‌ی آبادی‌ها را از دوش تو برمی‌داشتیم و برای هر قریه‌ای پیامبری می‌فرستادیم، ولی فقط تو را انذارکننده‌ی همه‌ی قریه‌ها قرار دادیم و بدین وسیله، تو را ارجمند نموده و بر همه‌ی انبیا برتری بخشیدیم. در مقابل، تو هم وظیفه داری که در برابر سختی‌های این رسالت بزرگ صبر پیشه کنی. گفتنی است مرجع ضمیر «به» مدلول «ولو شئنا...» است که به منذر بودن حضرت نسبت به تمامی قریه‌ها اشاره دارد (لکشاف، ج ۳، ص ۲۸۶) و به قول یکی از مفسران (طیبی)، مدار سوره‌ی فرقان بر این است که حضرت رسول صلی الله علیه و آله برای تمامی انسان‌ها مبعوث شده و از همین رو است که آغاز سوره با آیه‌ای آغاز گردیده که مفید عمومیت رسالت آن حضرت می‌باشد. (تفسیر التحریر و التنویر، ج ۹، جزء ۱۹، ص ۵۲)

^۲ مقصود از «اشراط السَّاعَةِ» نشانه‌های قیامت است و از جمله نشانه‌های قیامت، بعثت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می‌باشد و در روایتی که از آن حضرت نقل شده، آمده است: «بعثت انا و السَّاعَةُ كهاتین و اشار بالسبابة و الوسطی» مقصود حضرت نزدیک بودن و فاصله‌ی اندک بین مبعوث او و قیامت است. روح المعانی، ج ۱۴، جزء ۲۶، ص ۸۰

^۳ برخی مفسران گفته‌اند: «و آخرین منهم...» شامل صحابه و کسانی است که پس از آنها تا قیامت به دنیا می‌آیند. التبیان، ج ۱۰، ص ۴ در این صورت، «و آخرین» بر «امیین» عطف خواهد بود و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله هم پیامبر انسان‌های دوران معاصر خود و هم پیامبر انسان‌های پس از خود تا روز قیامت است و در نتیجه، آن حضرت خاتم انبیا است.

وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ

عَذَابٌ أَلِيمٌ. توبه (۹) ۶۱

نیز حرص محمد صلی الله علیه وآله

- دلداری

۳۴۱. دلجویی خداوند از پیامبر صلی الله علیه وآله، با یادآوری نظارت همیشگی خویش بر قیام و راز و

نیازهای شبانه‌ی وی:

فَإِن عَصَوْكَ فَقُلْ إِنَّي بِرِيءٍ مِّمَّا تَعْمَلُونَ * وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ * الَّذِي

يُرِكَ حِينَ تَقُومُ * وَتَقَلُّبِكَ فِي السَّجْدِ. شعراء (۲۶) ۲۱۶ - ۲۱۹

- دلسوزی

۳۴۲. محمد صلی الله علیه وآله، دلسوز و نگران آینده‌ی ناگوار برای مشرکان:

... وَإِن تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ. هود (۱۱) ۳

۳۴۳. دلسوزی پیامبر صلی الله علیه وآله از رنج و گرفتاری امت و مایه تأثر آن حضرت:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ

رَءُوفٌ رَّحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۸

۳۴۴. پیامبر صلی الله علیه وآله، فردی دلسوز، مهربان و رئوف برای مؤمنان:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ

رَءُوفٌ رَّحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۸

... وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ. حجر (۱۵) ۸۸

نیز حرص محمد صلی الله علیه وآله، حزن محمد صلی الله علیه وآله

- رازداری

۳۴۵. چشم پوشی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، از بازگو کردن بخشی از خیانت افشاگری راز او

به وسیله‌ی همسرش:

وَإِذْ أَسْرَأَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ

وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ تحریم (۶۶) ۳

نیز عفو محمد صلی الله علیه وآله

- رحمت

۳۴۶. پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله رحمت برای جهانیان:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ.^۱ توبه (۹) ۱۲۸

وما أرسلناك إلا رحمةً للعالمين. انبیاء (۲۱) ۱۰۷

۳۴۷. پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله رحمتی برای مؤمنان:

وإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّاعُوا بِهِ وَكَوَذَّبُوا إِلَى الرَّسُولِ وَالِىَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلَّكَ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا. نساء (۴) ۸۳

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. توبه (۹) ۶۱

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۸

۳۴۸. رویگردانی از پیامبر رحمت، دلسوز و مهربان، نشانه‌ی جهل و نادانی:

وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً نَّظَرَّ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرُّكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ بَانَئِهِمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ * لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۷ و ۱۲۸

۳۴۹. توجه به خصلت والای رحمت و مهربانی پیامبر صلی الله علیه وآله زمینه‌ساز اجابت در برابر دعوت آن حضرت:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ.^۳ توبه (۹) ۱۲۸

^۱ . در معنای «لقد جاءكم» آمده است: «لقد جاءكم أيها الناس...». المیزان، ج ۹، ص ۴۱۱

^۲ . مراد از «رحمته» پیامبر صلی الله علیه وآله و... است. الکشاف، ج ۱، ص ۵۴۲

^۳ . از اوصاف ذکر شده در آیه برای پیامبر صلی الله علیه وآله، تأکید برای گرایش مردم و اجابت آنان در برابر دعوت آن حضرت فهمیده می‌شود. المیزان، ج ۹، ص ۴۱۲

۳۵۰. لطف و رحمت خاصّ پیامبر صلی الله علیه وآله به مؤمنان، نعمت مهمّ الهی به آنان:
لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ
رَءُوفٌ رَّحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۸

- رشد

۳۵۱. بر خور داری پیامبر صلی الله علیه وآله، از رشد و هدایت الهی:

... وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا. کهف (۱۸) ۲۴

۳۵۲. رشد و کمال پیامبر صلی الله علیه وآله، برخاسته از مشیت پروردگار:

إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ
هَذَا رَشَدًا. کهف (۱۸) ۲۴

۳۵۳. امیدواری پیامبر صلی الله علیه وآله بوی دستیابی به رشد و تعالی (برتر)، دارای قشای بسزای تحقق آن:

... وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا. کهف (۱۸) ۲۴

۳۵۴. دستیابی پیامبر صلی الله علیه وآله به رشد و کمال برتر، جلوه‌ای از ربوبیت خداوند:

... وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا. کهف (۱۸) ۲۴

۳۵۵. رسیدن پیامبر صلی الله علیه وآله به رشد و کمال برتر، آرمانی الهی و خداپسند:

... وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا. کهف (۱۸) ۲۴

۳۵۶. مداومت پیامبر صلی الله علیه وآله بر ذکر خدا، سریع‌ترین و کوتاه‌ترین راه رشد برای آن حضرت:

إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ
هَذَا رَشَدًا. کهف (۱۸) ۲۴

۳۵۷. درخواست کوتاه‌ترین راه رشد و هدایت و امید داشتن به آن، مورد توصیه‌ی خداوند به پیامبر صلی الله علیه وآله:

إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ
هَذَا رَشَدًا. کهف (۱۸) ۲۴

- سخن نیک

۳۵۸. بهترین گفتار از آن محمد صلی الله علیه وآله، به جهت فرا خواندن به سوی خدا:

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ... إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ. فصلت (۴۱) ۳۳

^۱ . آیه در مقام امتنان است.

- شرح صدر

۳۵۹. اعطای شرح صدر به پیامبر صلی الله علیه وآله، از جانب خداوند:

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ. انشراح (۹۴) ۱

۳۶۰. پیامبر صلی الله علیه وآله شایسته‌ی بهره‌مندی از شرح صدر، از سوی خداوند:

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ. انشراح (۹۴) ۱

۳۶۱. اعطای شرح صدر به پیامبر صلی الله علیه وآله، نعمت بزرگ خداوند به آن حضرت:

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ. انشراح (۹۴) ۱

۳۶۲. اعطای شرح صدر به پیامبر صلی الله علیه وآله از ناحیه‌ی خداوند، مقتضی تلاش حضرت در عبادت

و بندگی او:

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ * فَإِذَا فَرَعْتَ فَأَنْصَبْ * وَاللَّي رِبِّكَ

فَارْعَبْ. انشراح (۹۴) ۱ و ۷ و ۸

۳۶۳. گوش فرا دادن پیامبر صلی الله علیه وآله به سخنان گوناگون مردم، با شکیبایی و سعه‌ی صدر کامل:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أَدْنُ قُلْ أَدْنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ

لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ ... توبه (۹) ۶۱

۳۶۴. ستایش خداوند از پیامبر صلی الله علیه وآله، به سبب سعه و شرح صدر و گوش فرا دادن او به همه‌ی

سخنان مردم:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أَدْنُ قُلْ أَدْنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ

لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ ... توبه (۹) ۶۱

۳۶۵. سوء استفاده‌ی منافقان، از شرح صدر پیامبر صلی الله علیه وآله:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أَدْنُ قُلْ أَدْنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ

وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ

عَذَابٌ أَلِيمٌ. توبه (۹) ۶۱

^۱ . لام در «لَكَ» یا برای تعلیل است یا برای انتفاع. در صورت اول، مفاد آیه این است که آیا برای خودت به تو شرح صدر ندادیم، و این تعبیر دلالت دارد که شخصیت حضرت، علنی کافی برای اعطای شرح صدر بود. در صورت دوم، نشانه‌ی ارجمندی آن حضرت است که خداوند در جهت منافع پیامبر صلی الله علیه وآله نعمت شرح صدر را در اختیارش نهاد.

۳۶۶. سوء استفاده از شرح صدر و شکیبایی پیامبر صلی الله علیه و آله، در گوش فرا دادن به سخنان مردم، موجب عذابی دردناک:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أذُنٌ قُلُّ أذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. توبه (۹) ۶۱

۳۶۷. سوء استفاده از شرح صدر پیامبر صلی الله علیه و آله، مصداق اذیت و آزارسانی به آن حضرت: و مِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أذُنٌ قُلُّ أذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. توبه (۹) ۶۱

۳۶۸. شرح صدر و شکیبایی پیامبر صلی الله علیه و آله در گوش فرا دادن به سخنان مردم، رحمتی برای مؤمنان: و مِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أذُنٌ قُلُّ أذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ ... توبه (۹) ۶۱

۳۶۹. شرح صدر پیامبر صلی الله علیه و آله در گوش فرا دادن به سخنان مردم، در جهت منافع و خیر و صلاح آنان:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أذُنٌ قُلُّ أذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ ... توبه (۹) ۶۱

۳۷۰. شرح صدر پیامبر صلی الله علیه و آله در گوش فرا دادن به سخنان مردم، جلوه‌ای از اعتماد و ایمان آن حضرت به خداوند و مؤمنان:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أذُنٌ قُلُّ أذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ ... توبه (۹) ۶۱

نیز عفو محمد صلی الله علیه و آله

- صبر

۳۷۱. پیامبر صلی الله علیه و آله، مأمور صبر و شکیبایی، در برابر هر نوع سختی و رنج: وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأَوَدُوا حَتَّىٰ اتَّهُمُ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبِيِّ الْمُرْسَلِينَ. انعام (۶) ۳۴

وَاتَّبَعِ مَا يوحى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ يونس (۱۰) ۱۰۹

نیز هود (۱۱) ۴۹ و ۱۱۵؛ نحل (۱۶) ۱۲۷؛ كهف (۱۸) ۲۸؛ طه (۲۰) ۱۳۰؛ روم (۳۰) ۶۰؛

ص (۳۸) ۱۷؛ غـ سافر (۴۰) ۵۵ و ۷۷؛ فصـ صلت (۴۱) ۳۴ - ۳۵؛ احقـ صاف (۴۶) ۳۵؛ ق (۵۰) ۳۹؛
 طور (۵۲) ۴۸؛ قلم (۶۸) ۴۸؛ معارج (۷۰) ۵؛ مزمل (۷۳) ۱۰؛ مدثر (۷۴) ۷؛ انسان (۷۶) ۲۴
۳۷۲. صبر پیامبر صلی الله علیه وآله، نمودی از نیکوکاری آن حضرت:
 واصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ. هود (۱۱) ۱۱۵
 واصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ... * إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ
 مُحْسِنُونَ. نحل (۱۶) ۱۲۷ و ۱۲۸

۳۷۳. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور به صبر، همانند صبر انبیای اولوالعزم:
 فَاصْبِرْ كَمَا صَبَّرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ احقاف (۴۶) ۳۵
۳۷۴. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور به صبر و داشتن عزم استوار، همانند همه‌ی پیامبران الهی:
 فَاصْبِرْ كَمَا صَبَّرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ احقاف (۴۶) ۳۵
۳۷۵. صبر پیامبر صلی الله علیه وآله، نشانگر تقوای آن حضرت:
 تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوْحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا
 فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَقِيبَةَ لِلْمُتَّقِينَ. هود (۱۱) ۴۹

واصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ... * إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا نحل (۱۶) ۱۲۷ و ۱۲۸
۳۷۶. صبر پیامبر صلی الله علیه وآله در برابر سختی‌های اقامه‌ی نماز، جلوه‌ای از تقوای پیشگی آن حضرت:
 وَأَمْرٌ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ... وَالْعَقِيبَةُ لِلتَّقْوَى. طه (۲۰) ۱۳۲
۳۷۷. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور صبر و پرهیز از شتاب در مجازات کافران، از سوی خداوند:
 وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ ... * فَاصْبِرْ كَمَا صَبَّرَ أُولُو
 الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ احقاف (۴۶) ۳۴ و ۳۵
 - عدالت

۳۷۸. رعایت عدالت میان گروه‌های مختلف اهل کتاب، برنامه‌ی الهی محمد صلی الله علیه وآله:
 ... وَقُلْ ءَامَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ شوری (۴۲) ۱۵

^۱ . بنا بر احتمالی «من» در «من الرسل» برای تبعیض است، بنابراین «اولوالعزم» برخی از پیامبران خواهند بود.
 روح المعانی، ج ۱۴، جزء ۲۶، ص ۵۳

^۲ . برخی مفسران گفته‌اند: «من» در «من الرسل» برای بیان است، بنابراین همه‌ی پیامبران صاحب عزم و
 اراده‌ی قوی بوده‌اند. روح المعانی، ج ۱۴، جزء ۲۶، ص ۵۳

^۳ . «ولا تستعجل لهم»، یعنی در درخواست عذاب برای آنان [کافران] شتاب نکن. (المیزان، ج ۱۸، ص ۲۱۸)

۳۷۹. **عدل پیامبر** صلی الله علیه وآله در تبلیغ و در برخورد با مردم و روابط دینی آنان:

فَلِذَلِكَ فَادَعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ... وَأَمَرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَلْنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا شوری (۴۲) ۱۵

۳۸۰. **گمان به ناعادلانه بودن حکم پیامبر** صلی الله علیه وآله، از نشانه‌های نفاق:

... أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولَهُ نور (۲۴) ۵۰

۳۸۱. **گمان به ناعادلانه بودن حکم پیامبر** صلی الله علیه وآله، از نشانه‌های ستمگری:

... أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولَهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ. نور (۲۴) ۵۰

۳۸۲. **روا نداشتن هیچ نوع ظلم و ستمی از سوی خدا و محمد** صلی الله علیه وآله، در مقام حکم و داوری:

وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ... * ... أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولَهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ. نور (۲۴) ۴۸ و ۵۰

۳۸۳. **اطمینان خاطر همسران محمد به موضع و تصمیم عادلانه‌ی آن حضرت، درباره‌ی تأخیر و تقدم همخوابگی با هر یک از آنان:**

... ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقْرَأَ عَيْنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْنَهُنَّ كُلُّهُنَّ احزاب (۳۳) ۵۱

۳۸۴. **تمکین نکردن منافقان صدر اسلام از احکام و فرمان‌های خدا و محمد** صلی الله علیه وآله، به رغم علم آنها به دور بودن آن احکام از ظلم و اجحاف:

وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ... * وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ * أَفَأَسَى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ... أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولَهُ نور (۲۴) ۴۸ - ۵۰

- عفو

۳۸۵. **دستور خدا به پیامبر** صلی الله علیه وآله درباره‌ی پیشه ساختن عفو در مورد خطاکاران:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ. اعراف (۷) ۱۹۹

^۱ . آیه درباره‌ی منافقان است. (تفسیر التحریر و التنویر، ج ۹، جزء ۱۸، ص ۲۷۲)

^۲ . از این‌که خداوند در فلسفه‌ی واگذاری اختیار تصمیم‌گیری در همخوابگی با همسران و یار رد و قبول زنانی که خود را به آن حضرت هیه می‌کنند به پیامبر صلی الله علیه وآله گفته است، چنین حقی به سبب جلب رضایت همسران است، حکایت می‌کند که آنان پیامبر صلی الله علیه وآله را در تصمیم و موضع‌گیری‌اش در قبال آنان، عادل می‌دانسته‌اند.

۳۸۶. پیامبر صلی الله علیه وآله، مأمور عفو و گذشت از غیر خائنان بنی اسرائیل:

... وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْمانده (۵) ۱۳

۳۸۷. وجود گروهی متعهد در میان بنی اسرائیل، دلیل امر الهی به عفو و مدارای پیامبر صلی الله علیه وآله با همه‌ی آنان:

فِيمَا نَقَضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. مانده (۵) ۱۳

۳۸۸. چشم‌پوشی پیامبر صلی الله علیه وآله از افشا و بیان حقایق مخفی شده به وسیله‌ی اهل کتاب:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍمانده (۵) ۱۵

۳۸۹. محمد صلی الله علیه وآله موظف به چشم‌پوشی از خطای مراجعه‌کنندگان به طاغوت برای حکمت:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا * وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا * أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا. نساء (۴) ۶۰ و ۶۱ و ۶۳

۳۹۰. عفو خطاکاران فراری احد، تکلیف الهی پیامبر صلی الله علیه وآله:

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ. آل عمران (۳) ۱۵۹

۳۹۱. عفو محمد صلی الله علیه وآله از خطای مردم، نمودی از خلق خوش آن حضرت:

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ ... فَاعْفُ عَنْهُمْ آل عمران (۳) ۱۵۹

۳۹۲. محمد صلی الله علیه وآله، مأمور به مشورت، عفو و استغفار برای مردم و توکل بر خدا:

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ. آل عمران (۳) ۱۵۹

۳۹۳. چشم‌پوشی و گذشت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله نسبت به بسیاری از خطاهای اهل کتاب:

يَا هَلْ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا ... وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍمانده (۵) ۱۵

۳۹۴. گذشت و اغماض محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله از دشمنان و کافران، به خیر و صلاح آن حضرت و در

راستای تربیت و کمال وی:

... فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ * إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ. ^۱حجر (۱۵) ۸۵ و ۸۶

۳۹۵. محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله، موظف به عفو کریمانه و گذشت شایسته، از کافران و مشرکان و نادیده

گرفتن اذیت و آزار آنان:

... فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ. حجر (۱۵) ۸۵

۳۹۶. محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله، مأمور به عفو و گذشت از خطاهای بنی‌اسرائیل و ترک هرگونه تعرض

به آنان:

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ... * ... وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا

قَلِيلًا مِنْهُمْ فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْمانده (۵) ۱۲ و ۱۳

– قاطعیت

۳۹۷. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله، مأمور به سختگیری و برخورد بدون مسامحه و گذشت با کافران و منافقان:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَهُمْ جَهَنَّمُ وِإِنَّ الْمَصِيرَ.

توبه (۹) ۷۳

... جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْتحریم (۶۶) ۹

۳۹۸. قاطعیت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله در رسالت:

أَفَمَنْ كَانَ عَلَى يَتْنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كَتَبُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً

أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالْتَأَارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مَرِيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَهود (۱۱) ۱۷

فَلَا تَكُ فِي مَرِيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا

لَمُوقِفُوهُمْ نَصِيبُهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ. هود (۱۱) ۱۰۹

^۱ . جمله‌ی «إِنَّ رَبَّكَ...» به منزله‌ی تعلیل برای «فاصفح» است، یعنی ای پیامبر، گذشت کن، زیرا پروردگار تو می‌داند که چه کاری به مصلحت و در جهت تربیت و رشد تو است.

۳۹۹. لزوم قاطعیّت و انعطاف‌ناپذیری پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و مؤمنان در مقابل کافران:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ ... مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْطَهُ فَزُرُّهُ فَاسْتَعْلَطَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوَابِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ... فتح (۴۸) ۲۹

فَلَا تَطْعِ الْمُكَذِّبِينَ * وَذُوا لَوْ تَدَّهِنُ فَيُدْهِنُونَ. قلم (۶۸) ۸ و ۹

۴۰۰. موضعگیری صریح محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله در برابر مشرکان، با اعلان پایداری بر توحید:

بِرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ * وَأَذِّنْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ * إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ... توبه (۹) ۱ و ۳ و ۴

۴۰۱. لزوم قاطعیّت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله در برابر افراد عیب‌جو و سخن‌چین:

وَلَا تَطْعِ كُلَّ خَلَافٍ مَهِينٍ * هَمَّازٍ مَشَاءٍ بِنَمِيمٍ. قلم (۶۸) ۱۰ و ۱۱

۴۰۲. وظیفه‌ی محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله، در اعلام قاطع مواضع عقیدتی برنامه‌ی رسالت خویش:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ ... وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. يوسف (۱۲) ۱۰۸

فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُ ... حجر (۱۵) ۹۴

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ. زمر (۳۹) ۱۱

قُلِ اللَّهُ أَعْبَدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي. زمر (۳۹) ۱۴

۴۰۳. محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله، مأمور اعلام قاطع و صریح مواضع عقیدتی و تسلیم‌ناپذیر خویش در برابر دشمنان و عقاید شرک‌آلودشان:

... قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ انعام (۶) ۱۴

أَلْهَمَ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبِطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونَ * إِنَّ وَلِيَّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ

الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَكَّلُ الصَّالِحِينَ. اعراف (۷) ۱۹۵ و ۱۹۶

وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ. زمر (۳۹) ۱۲

... وَأُمِرْتُ أَنْ أَسْلِمَ لِلرَّبِّ الْعَلَمِينَ. غافر (۴۰) ۶۶

فَلِذَلِكَ فَادَعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ ءَأَمِنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ

كِتَبَ وَأَمَرْتُ لِإِعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُم لَنَا أَعْمَلْنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ لَا حُجَّةَ
 بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ. شوری (۴۲) ۱۵
 قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعِبْدِينَ. زخرف (۴۳) ۸۱
 قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَاملك (۶۷) ۲۹
۴۰۴. قاطعیّت مکرر و مؤکد محمد صلی الله علیه وآله، در مورد جدایی مشرکان و معبودهای آنان، از
 حضرت و معبودش:

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنْتُمْ عِبِدُونَ مَا أَعْبُدُ * وَلَا أَنَا
 عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ. کافرون (۱۰۹) ۱-۴

۴۰۵. موضعگیری صریح و قاطع محمد صلی الله علیه وآله در برابر مشرکان تکذیب کننده‌ی رسالت:
 وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيءُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بِرِيءٌ مِمَّا
 تَعْمَلُونَ. یونس (۱۰) ۴۱

۴۰۶. محمد صلی الله علیه وآله، مأمور اعلام قاطعانه‌ی موضع استوار خویش، مبنی بر توحید و نفی شرک:
 قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّكُم وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ * وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ
 لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. یونس (۱۰) ۱۰۴ و ۱۰۵
 إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِنمل (۲۷) ۹۱

۴۰۷. اعلام موضع قاطع محمد صلی الله علیه وآله در برابر دشمنان، حتی در صورت تنها ماندن:
 قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَمِلْتُ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ. زمر (۳۹) ۳۹

۴۰۸. رفتار محبت آمیز و باشفقت، در عین برخورد قاطع و دلیرانه، شیوه‌ی مبارزاتی محمد صلی الله علیه وآله:
 قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا ... فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ. زمر (۳۹) ۳۹

۴۰۹. بی خبری گروهی از کافران در عصر محمد صلی الله علیه وآله، از موضع قاطع آن حضرت در برابر
 کفر، و امیدوار به تنزل او در برابر شرک:

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ. کافرون (۱۰۹) ۱ و ۲ و ۴
۴۱۰. قاطعیّت در اعلان جدایی از مشرکان و نفی ارتباط با برنامه‌های عبادی آنان،
وظیفه‌ای الهی بر عهده‌ی محمد صلی الله علیه وآله:

... يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ. کافرون (۱۰۹) ۱ و ۲ و ۴

- کرامت

۴۱۱. **القای وحی پر پیامبر** صلی الله علیه وآله و تولد مساجد سخن او بر قرائت قرآن، احسان و کرم خداوند بر آن حضرت:

إِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ. علق (۹۶) ۳

- کفرستیزی

۴۱۲. **ردّ معبودهای کافران و امتناع از عبادت آنها در تمام عمر خویش، خط مشی اراییه شده از سوی محمد** صلی الله علیه وآله در گفتگو با کافران:

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. کافرون (۱۰۹) ۱ و ۲

نیز **جهاد محمد** صلی الله علیه وآله و مبارزه‌ی محمد صلی الله علیه وآله

- مدارا

۴۱۳. **مدارا و ملایمت محمد** صلی الله علیه وآله به هنگام روبه‌رو شدن با گفتار ناشایست مخالفان:

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي وَإِنْ اهْتَدَيْتُ فَمَا يُوْحِي إِلَيَّ رَبِّي ... سبأ (۳۴) ۵۰

- مدیریت

۴۱۴. **آگاهی پیامبر** صلی الله علیه وآله از فنون نظامی و قدرت مدیریت ایشان در عملیات مسلحانه علیه دشمنان دین:

وَإِذْ عَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقْعِدًا لِلْقِتَالِ ... آل عمران (۳) ۱۲۱

- مسئولیت پذیری

۴۱۵. **احساس مسئولیت شدید پیامبر** صلی الله علیه وآله برای هدایت مردم، حتی دشمنان سرکش:

... بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ * فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ. ذاریات (۵۱) ۵۳ و ۵۴

۴۱۶. **وظیفه‌ی پیامبر** صلی الله علیه وآله در روی نیاوردن به قبله‌ی اهل کتاب پس از تغییر قبله:

... وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبَلَتِهِمْ ... بقره (۲) ۱۴۵

۴۱۷. **موظف نبودن پیامبر** صلی الله علیه وآله در مورد اجبار مسلمانان به هدایت:

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ ... بقره (۲) ۲۷۲

۴۱۸. **مسئولیت نداشتن محمد** صلی الله علیه وآله در مورد سرنوشت کفار:

لَيَقْطَعَنَّ طَرْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتُهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ * لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ

شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ. آل عمران (۳) ۱۲۷ و ۱۲۸

- مهربانی

۴۱۹. خوش خلقی و مهربانی پیامبر صلی الله علیه وآله با مردم، از عوامل گرایش به آن حضرت:

... وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ... آل عمران (۳) ۱۵۹

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ. قلم (۶۸) ۴

۴۲۰. گذشت و عفو از خطای مردم و طلب آموزش برای آنان، نمودی از مهربانی محمد صلی الله علیه وآله:

... وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ ... آل عمران (۳) ۱۵۹

۴۲۱. امتنان الهی بر مؤمنان، به سبب انتخاب فردی دلسوز، رؤوف و مهربان، از میان آنان، برای پیامبری:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ

رَءُوفٌ رَحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۸

۴۲۲. سوء استفاده‌ی منافقان، از سعه صدر و مهربانی پیامبر صلی الله علیه وآله:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أذُنٌ ... توبه (۹) ۶۱

۴۲۳. وجود رأفت و عاطفه‌ی شدید در پیامبر صلی الله علیه وآله موجب تأثر شدید آن حضرت نسبت به مؤمنان:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ

رَءُوفٌ رَحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۸

۴۲۴. برخورد عاطفی پیامبر صلی الله علیه وآله با مجرمان:

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَسِعَتْهُ وَلَا يُرَدُّ بِأُسْئِهِ عَنِ الْقَوْمِ

الْمُجْرِمِينَ. انعام (۶) ۱۴۷

۴۲۵. عطوفت محمد صلی الله علیه وآله با خداجویان و شدت با دشمنان دین، از برجسته‌ترین مبانی رسالت آن حضرت:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ... فتح (۴۸) ۲۹

۴۲۶. سوء استفاده‌ی منافقان از عطوفت و سعه‌ی صدر پیامبر صلی الله علیه وآله:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أذُنٌ ... توبه (۹) ۶۱

۴۲۷. **توصیهی الهی به پیامبر** صلی الله علیه وآله در گسترانیدن بال‌های مهر و عطوفت برای کسان و خویشاوندان مؤمن خویش:

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ * وَانْخِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. شعراء (۲۶) ۲۱۴ و ۲۱۵

۴۲۸. **عطوفت محمد** صلی الله علیه وآله نسبت به مؤمنان مورد ستایش خداوند:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۸

نیز رأفت محمد صلی الله علیه وآله

- هدایتگری

۴۲۹. **سخت‌کوشی و اشتیاق شدید پیامبر** صلی الله علیه وآله برای هدایت گمراهان:

كَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ... بقره (۲) ۲۷۲

... وَقُلْ لِلَّذِينَ اتَّوَا الْكِتَابَ ... وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ ... آل عمران (۳) ۲۰

كَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ. آل عمران (۳) ۱۲۸

وَلَا يَحْزُنُكَ الَّذِينَ يُسْرِعُونَ فِي الْكُفْرِ ... آل عمران (۳) ۱۷۶

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا. نساء (۴) ۸۰

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِإِيَّاهِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ. انعام (۶) ۳۵

... قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ ... قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ. انعام (۶) ۹۱

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَارٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ. انعام (۶) ۱۰۴

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ ... توبه (۹) ۱۲۸

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ. يوسف (۱۲) ۱۰۳

^۱ . آیه به این معنا اشاره دارد که چون پیامبر صلی الله علیه وآله از رویگردانی مردم محزون بود [تلاش داشت تا آنان را به سوی ایمان رهنمون سازد] خداوند به پیامبر صلی الله علیه وآله خطاب کرد: ما تو را نفرستادیم تا مردم را از گناهان‌شان حفظ کنی و مواظب آنان باشی. *التفسیر الکبیر*، ج ۴، ص ۱۵۰

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ

قَوْمٍ هَادٍ رعد (١٣) ٧

رَبِّمَا يَؤُودُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ * ذَرَهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ. حجر (١٥) ٢ و ٣

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ ... حجر (١٥) ٨٨

إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ. نحل (١٦) ٣٧

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُفُّ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ. نحل (١٦) ١٢٧

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا. اسراء (١٧) ٩٤

فَلَعَلَّكَ بَخِيعُ نَفْسِكَ عَلَىٰ ءَاثِرِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا. كهف (١٨) ٦

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ ... * ... وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَىٰ الْهُدَىٰ فَلَنْ

يَهْتَدُوا إِذَا أَبَدَا. كهف (١٨) ٥٥ و ٥٧

لَعَلَّكَ بَخِيعُ نَفْسِكَ إِلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ. شعراء (٢٦) ٣

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ. نمل (٢٧) ٧٠

فَتَوَكَّلْ عَلَىٰ اللَّهِ إِنَّكَ عَلَىٰ الْحَقِّ الْمُبِينِ * وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمَىٰ عَنِ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ

تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِإِيتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ. نمل (٢٧) ٧٩ و ٨١

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحَبَّ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ. قصص (٢٨) ٥٦

فَأِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ * وَمَا أَنْتَ بِهَادِي

الْعُمَىٰ عَنِ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِإِيتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ. روم (٣٠) ٥٢ و ٥٣

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ ... لقمان (٣١) ٢٣

... وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ. فاطر (٣٥) ٢٢

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ ... أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ... * أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةٌ

الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنقِذُ مَنْ فِي النَّارِ. زمر (٣٩) ١٨ و ١٩

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ. شورى (٤٢) ٦

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيفًا إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلْغُ ... شورى (٤٢) ٤٨

أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمَىٰ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. زخرف (٤٣) ٤٠

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ. ذاریات (۵۱) ۵۴

فَاعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدِ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا * ذَلِكُمْ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ
إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَن اهْتَدَىٰ. نجم (۵۳) ۲۹ و ۳۰
أَمَّا مَن اسْتَعْنَىٰ * فَآَنْتَ لَهُ تَصَدَّىٰ * وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ * وَأَمَّا مَن جَاءَكَ
يَسْعَىٰ. عبس (۸۰) ۵ - ۸

كَذَكَرَ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكَّرٌ * لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ. غاشیه (۸۸) ۲۱ و ۲۲

۴۳۰. **اشتیاق شدید پیامبر** صلی الله علیه وآله به هدایت مردم، نشأت یافته از رأفت آن حضرت:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ
رَءُوفٌ رَّحِيمٌ. توبه (۹) ۱۲۸

۴۳۱. **كوشش پیامبر** صلی الله علیه وآله برای هدایت همگان، حتی منافقان:

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ. توبه (۹) ۸۰

۴۳۲. **پیامبر** صلی الله علیه وآله ستاره‌ای هدایتگر و بدون کمترین انحراف و گمراهی:

و النّجم إذا هوى * ما ضلّ صاحبكم وما غوى. نجم (۵۳) ۱ و ۲

۴۳۳. **وظیفه‌ی پیامبر** صلی الله علیه وآله، هموار ساختن راه هدایت و واگذاری حق انتخاب به خود مردم:

فَلَعَلَّكَ بَخِيعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ ءَاثِرِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا * إِنَّا جَعَلْنَا مَا
عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا. كهف (۱۸) ۶ و ۷

۴۳۴. **پیامبر اکرم** صلی الله علیه وآله، هدایتگر انسان‌ها به صراط مستقیم الهی:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا ... * يَهْدِي بِهِ الْوَسْطَىٰ مِنَ الْأَمْرِ الْمُنْتَهَىٰ رِضْوَانَهُ سُبُلَ
السَّلَامِ ... وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. مائده (۵) ۱۵ و ۱۶

^۱ در روایتی که عامه از امام صادق علیه السلام نقل کرده‌اند: «النجم» به رسول اکرم صلی الله علیه وآله تفسیر شده است که در شب معراج از آسمان هفتم فرود آمد. مجمع البیان، ج ۹ - ۱۰، ص ۲۶۱

^۲ بیان فریبندگی زمین و بستر امتحان بودن آن پس از بیان رسالت پیامبر صلی الله علیه وآله در محدوده انذار و تیشیر، می‌تواند گویای این مطلب باشد که وظیفه‌ی پیامبر صلی الله علیه وآله و رهبران دینی هدایت است و انتخاب با خود مردم می‌باشد.

^۳ بنا بر قولی، مرجع ضمیر «به» پیامبر صلی الله علیه وآله است. مجمع البیان، ج ۳ - ۴، ص ۲۷۰

الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ
الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ. ابراهيم (١٤) ١

... وادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ. حج (٢٢) ٦٧
وَأَنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. مؤمنون (٢٣) ٧٣
... وَأَنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. شوری (٤٢) ٥٢

٤٣٥. نانوانی پیامبر صلی الله علیه وآله در هدایت گمراهان بدون خواست خداوند:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ... وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ
يُؤْمِرُوا بِاللَّهِ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ... ما نلده (٥) ٤١

وإن كان كِبَرًا عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلْمًا فِي
السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِإِذْنِهِ وَكُوشًا لَللَّهِ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ *
إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ... انعام (٦) ٣٥ و ٣٦
إِنْ تَحَرَّصَ عَلَى هُدًى مِّنَ اللَّهِ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَأْتَهُمْ مِنَ النَّصِيرِينَ نَحْلًا (١٦) ٣٧
إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ
بِالْمُهْتَدِينَ. قصص (٢٨) ٥٦

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَالْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي
الْقُبُورِ. فاطر (٣٥) ٢٢

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ *
وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ. زمر (٣٩) ٣٦ و ٣٧
قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا. جن (٧٢) ٢١

٤٣٦. پیامبر صلی الله علیه وآله، وظیفه دار هدایت مردم به راه خدای عزتمند، با تعالیم قرآن:

الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ
الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ. ابراهيم (١٤) ١

٤٣٧. پیامبر صلی الله علیه وآله، وظیفه دار هدایت مردم به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت‌ها
(گمراهی‌ها)، با تعالیم قرآن کریم:

الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ

العزیز الحَمید. ابراہیم (۱۴) ۱

رَسُولاً يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ طلاق (۶۵) ۱۱

۴۳۸. **مسئول نبودن پیامبر** صلی اللہ علیہ وآلہ در برابر ہدایت ناپذیری کافران:

كَيْبُ أَنْزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِمَّا لِنَبِيِّهِ وَذِكْرُ لِلْمُؤْمِنِينَ. اعراف (۷) ۲
إِنَّمَا أُمِرْتُ ... * وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ
إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ. نمل (۲۷) ۹۱ و ۹۲

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ. لقمان (۳۱) ۲۳

۴۳۹. **تمایل شدید پیامبر** صلی اللہ علیہ وآلہ به آوردن معجزات بیشتر برای ہدایت مردم:

وَإِنْ كَانَ كِبَرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي
السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِهِ لَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْجَاهِلِينَ. انعام (۶) ۳۵

۴۴۰. **بی اثر بودن تلاش پیامبر** صلی اللہ علیہ وآلہ برای ہدایت کردن فاقدان زمینی ہدایت پذیری:

وَإِنْ كَانَ كِبَرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي
السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِهِ لَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ *
إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ انعام (۶) ۳۵ و ۳۶

وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمَى وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ. يونس (۱۰) ۴۳

وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمَى عَنِ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِإِيتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ.
نمل (۲۷) ۸۱

فَأَنْتَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ * وَمَا أَنْتَ بِهَادِي
الْعُمَى عَنِ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِإِيتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ. روم (۳۰) ۵۲ و ۵۳

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَالْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي
الْقُبُورِ. فاطر (۳۵) ۲۲

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ *
وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ. زمر (۳۹) ۳۶ و ۳۷

أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمَى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. زخرف (۴۳) ۴۰

۴۴۱. بهره‌جویی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله از تمام روش‌های موجود و وسایل ممکن برای هدایت مردم:

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِإِيَّاهِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ. انعام (۶) ۳۵

۴۴۲. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله، پیام آور هدایت از جانب خدا:

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ. توبه (۹) ۳۳

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَيَّ مَعَادٍ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ. قصص (۲۸) ۸۵

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا. فتح (۴۸) ۲۸

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰصف (۶۱) ۹

۴۴۳. سلب مسئولیت از پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله در مورد هدایت کافران طغیانگر:

كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ * أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ * فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ. ذاریات (۵۱) ۵۲ - ۵۴

۴۴۴. تمایل طبیعی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله به هدایت تمامی انسان‌ها، حتی دنیاپرستان روگردان از یاد خدا:

فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدِ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا * ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اهْتَدَىٰ. نجم (۵۳) ۲۹ - ۳۰

۴۴۵. تنها افراد دارای روحیه‌ی تسلیم، بهره‌مند از هدایت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله:

وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ. نعل (۲۷) ۸۱

وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ. روم (۳۰) ۵۳

۴۴۶. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله، فقط هدایت کننده‌ی پاکدلان، با توفیق و یاری خداوند:

وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا * أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْمائده (۵) ۴۱

۴۴۷. خداوند، هدایتگر انسان‌ها به راه‌های سلامت، امنیت و صلح، به واسطه‌ی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و قرآن:

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ
وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. مائده (۵) و ۱۶

۴۴۸. تشبیه هدایتگری محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله به نور:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ
الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ * يَهْدِي
بِهِ اللَّهُ ...^۱ مائده (۵) و ۱۵ و ۱۶

۴۴۹. تلاوت قرآن، رسالت و وظیفه‌ی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله برای هدایت خلق:

إِنَّمَا أُمِرْتُ ... * وَأَنْ تُلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ... نمل (۲۷) و ۹۱ و ۹۲

^۱ . مرجع ضمیر «به» پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله است. تفسیر التحریر و التنویر، ج ۴، جزء ۶، ص ۱۵۱